

MADÁRTÁVLAT

Madártani és természetvédelmi folyóirat

XVI. évf. 3. szám – 2009/ősz

Halastavak Biharugrán • Kék vércsék kutatása • Magyar madárvonulási atlasz

SZALONKÁK

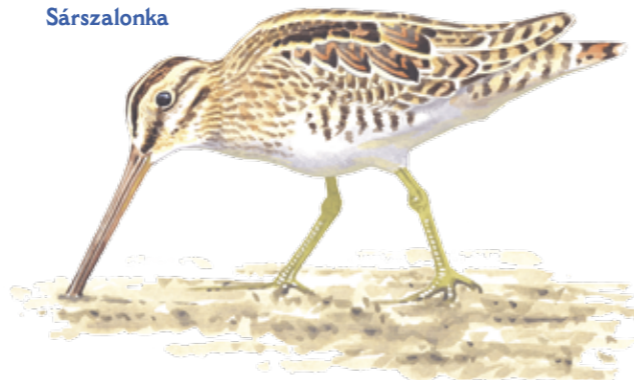
A szalonkák a lilealakúak (*Charadriiformes*) rendjének jellegzetes, hosszú csőrű képviselői. Két fajuk (az erdei szalonka és a sárszonka) fészkel is Magyarországon, a nagy sárszonka rendszeres (bár ritka) átvonuló, a kis sárszonka pedig rendkívül ritka kóborló.

Erdei szalonka

Az erdei szalonka (*Scolopax rusticola*) a legnagyobb termetű a 4, hazánkban megfigyelhető szalonkafaj közül. Fejmintázata jellegzetes, a sávok nem hosszanti, hanem keresztirányúak. Röptében szárnya széles, sűrűn keresztirányú. Teljesen más az élőhelyigénye, mint a sárszonkákénak; ez a faj a fás, bokros területek madara. Leginkább akkor találkozhatunk vele, ha véletlenül fölriasztjuk, vagy pedig amikor alkonyatkor nászrepül.

Sárszonka

A sárszonka (*Gallinago gallinago*) hazánkban kis számú fészkelő, de tavasszal és ősszel jelentős számban vonul át. Hosszú csőréről még röptében is könnyű fölismerni. Egyedül a godáknak és néhány cankófajnak van ilyen hosszú csőre, ezeknek azonban a lábuk hosszú, röptükben messze a fark mögé nyúlik. A sárszonka egyedi, sávzott fejmintázata megkönnyíti a felismerését.

Nagy sárszonka

Sárszonka

Nagy sárszonka

A nagy sárszonka (*Gallinago media*) testesebb, robusztusabb, egész alsófele sávzott (a sárszonkának a hasalja fehér), csőre rövidebb, szárnyfedőin a széles fehér szegések sávokat alkotnak. A kézfedőinek a vége szintén fehér, ez szintén elég feltűnő bélyeg lehet. Ezzel szemben a karevezők fehér szegélye a sárszonkán feltűnő. A nagy sárszonkának a szélső farktollai fehérek, ez leginkább leszálláskor feltűnő.

Kis sárszonka

Komolyabb problémát jelent a másik 2, ritka faj fölismerése. A feladatot nehezíti, hogy ezek sokkal rejtőzködőbb életmódúak, mint a gyakori rokonuk. Fontos támpont a viselkedésük. A nagy sárszonka és a kis sárszonka általában közvetlenül az ember közeléből repül föl a növényzetből, majd rövidesen újra leszállnak. A sárszonka ezzel szemben gyakran főlvág egészen magasra, és eltűnik a szemünk elől.

A kis sárszonka (*Lymnocyptes minimus*) rokonainál sokkal kisebb, csőre is jóval rövidebb. Fejmintázatára jellemző, hogy nincs világos fejtetősvája.

Kis sárszonka

Grafika: Kókay Szabolcs - www.kokay.hu

Kiadja a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) kiemelten közhasznú társadalmi szervezet

A madárbarát Magyarországról

1121 Budapest, Költő utca 21.

Tel: 275-62-47

Fax: 275-62-67

www.mme.hu

Főszerkesztő: Ujhelyi Péter

Munkatársak:

Bagyura János Kerecsenvédelem

Berényi Zsombor Környezeti nevelés

Fatér Imre Tűzokvédelem

Hadari Tibor Faunisztika

Horváth Márton Parlagis-védelem

Horváth Zolt Természetvédelem

Kaiser Mónika MME-hírek

Karcza Zolt Vonuláskutatás

Králl Attila Natura 2000

Lovászi Péter Gólyavédelem

Magyar Gábor Általános madártan

Nagy Károly Monitoring

Orbán Zoltán Társadalmi kapcsolatok

Péchy Tamás Rákospipera-védelem

Schmidt Emese Környezeti nevelés

Szép Tibor Általános madártan

Tudományos tanácsadók:

Aradi Csaba (Hortobágyi Nemzeti Park, ny. ig.)

Csányi Vilmos (akadémikus, ELTE Etnológiai Tanszék, ny. tszvez.)

Csorba Gábor (Magyar Természetudományi Múzeum Állattára)

Csörgő Tibor (ELTE TTK, Biológiai Intézet)

Fekete Gábor (akadémikus, MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézet)

Kordos László (Magyar Állami Feldtani Intézet)

Láng István (akadémikus, MTA elnöki tanácsadó)

Molnár V. Attila (Debreceni Egyetem, Növényzeti Tanszék)

Papp László (akadémikus, MTA-MTM Állatökológiai Kutatócsoport)

Somogyi Péter (akadémikus, Anatomical Neuropharmacology Unit, University of Oxford)

Fotográfiai tanácsadók:

J. Artyuhin • Berta Béla • Forrány Csaba

Imre Tamás • Kalotás Zolt • Kármán Balázs

Máté Bence • Nehézy László • Novák László

Streit Béla • Suhayda László • Vízúr János

Grafikusok: Kókay Szabolcs, Matyikó Tibor,
Zsoldos Márton

Tipográfia: Góré András

Tördelés, nyomdai előkészítés: Kitaibel Bt.

Szerkesztőségi titkár: Bányai Lászlóné

Terjesztés: Harangi István

Alapító főszerkesztő: Schmidt Egon

Felelős kiadó: Halmos Gergő az MME igazgatója

Nyomás és kötés: Korrekt Nyomdaipari Kft.

Felelős vezető: Barkó Imre ügyvezető igazgató

ISSN 1217-7156

Támogatóink:

A címlapon: Szajkó – Solti László felvétele

Címlapterv: U.P.

Kéziratokkal és lapszerkesztéssel kapcsolatos információk:
www.madartavlat.hu

Vonulni születtek

„Born to Travel” – azaz vonulni születtek. Ez a címe nemzetközi szervezetünk a BirdLife International által újjá bocsájtott új kampányának. A madárvonulás mindig is az a látványos természeti jelenség volt, ami az emberek érdeklődését felkeltette. A vonuló madarak sok ezer kilométert bejárnak egy éves vonulási ciklusukban, és csodálatosan alkalmazkodtak a leküzdendő nehézségekhez. Mivel életük során a költőterületükön kívül is sok időt töltenek, telelőterületeik és vonulás során használt pihenőterületek állapota is befolyásolja túlélésüket. Így az, hogy a füsti fecske, kerti poszáta vagy a kék vércse állománya hogyan alakul, nem csak azon múlik, hogy mi itt Európában mit teszünk. A vonuló madarak védelme csak nemzetközi együttműködésben valósulhat meg, így a BirdLife mintegy 100 országra kiterjedő hálózata ebben a témában valóban megmutathatja hatékonyságát.

Az elmúlt időszakban egyre több tudományos munka mutatta, ki hogy a hosszú távú vonuló madárfajokkal gondok vannak. Állományaik erősebben csökkennek, mint az állandó vagy a rövid távú vonuló fajoké. Ezt az MME vizsgálatai is kimutatták sok száz önkéntesünk adatai alapján, amivel a Mindennapi Madaraink Monitoringja programhoz hozzájárultak. Változó világunkban ezek a madárfajok kevésbé képesek a klímaváltozás, az élőhelyek eltűnése, degradálódása és egyre intenzívebb használata által teremtett új kihívásokhoz alkalmazkodni.

Hazánkban tavaly ünnepeltük a madárgyűrés 100 éves évfordulóját különféle eseményekkel, a madárgyűrésről szóló filmmel, és idén elkészült a centenáriumi *Magyar madárvonulási atlasz*, amely összegzi a hazánkban előforduló madárfajok vonulásáról az elmúlt 100 évben gyűjtött információkat. Tavaly nagy fecskeszeptulásokot tapasztaltunk az őszi időszakban, és az idei évben sok helyről érkeztek jelzések, hogy kevesebb fecske költ és kevesebb is vonul hazánkban. Ennek kapcsán hosszú távú programot tervezünk ezen vonuló madaraink felmérésére, védelmére, és ezen keresztül a vonuló madarak védelmének népszerűsítésére. A jövőben tervezett programjainkkal is szeretnénk elősegíteni azt, hogy a vonuló madarak ne csak repüljenek, hanem repülhessenek is.

Halmos Gergő

A tartalomból

A HALASTAVAK
TERMÉSZETVÉDELMI
JELENTŐSÉGE
BIHARUGRÁN

4

12 A KÉK VÉRCSE VÉDELME A PANNON
BIOGEOGRÁFIAI RÉGIÓBAN

16

FEHÉR GÓLYÁK
LÁTVÁNYGYŰRÜZÉSE

22

32 ÉRDEKES MADÁRMEGFIGYELÉSEK
(2009. MÁJUS–JULIUS)

24

NE FELEJTSÜK AZ ŐSZI
ODÜELLENÖRZÉST!

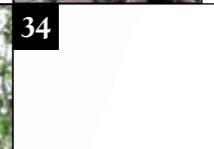

34

VIPERÁSZ-EXPEDÍCIÓ
A KRÍM FÉLSZIGETRE

EGY SÜNGOMBA
TÖRTÉNETE

A halastavak természetvédelmi jelentősége Biharugrán

Hazánk egy távoli, csendes zugában, Békés megye északi részén, az országhatár mellett, a Körös-Maros Nemzeti Park területén találjuk természetvédelmi szempontból egyik legjelentősebb halastórendszerünket, a Biharugrai- és a Begécsi-halastavakat. A tavak természet- és madárvédelmi jelentőségüket részben méretüknek köszönhetik, hiszen 1927 hektáros kiterjedésükkel az ország második legnagyobb halastórendszerét alkotják.

Vonuló vadlibák

A halastavak madártávlattól

Fátyúszerkők

A TAVAK RÖVID TÖRTÉNETE

A terület már a múltban is jelentős madárélelőhely lehetett, hiszen Biharugra környékét kisebb-nagyobb folyók, vízfolyások sokasága formálta. Ez határozta meg a terület arculatát, annak sokszínű élővilágát, és az itt élő emberek életét is. Az 1800-as években az egész országra kiterjedő folyószabályozások a Körösöket és a Berettyót is érintette. Utóbbi a biharugrai területektől északra elterülő Nagy-Sárrét vízvilágát, míg a Körösök a Kis-Sárrét mocsarait, laposait táplálta, azaz a mai halastavak tágabb környezetét.

A szabályozásokkal járó változás, a folyók gátak közé szorítása jelentősen átformálta a vidéket, hiszen így a környék nagy része kiszáradt, mezőgazdaságilag művelhetővé vált, ami az élővilág elszegényedéséhez és a táj mai formájának kialakulásához vezetett. Biharugra település környékén azonban sok helyütt megmaradtak a természeteshez közeli élőhelyek.

Később a mélyebb fekvésű, vizenyős területek egy részét is gazdaságilag hasznosítani akarták. Ennek megfelelően a 20. század első felében ezeken a mocsaras részeken körgátas halastórendszer kialakításába kezdtek a budapesti Chorhus testvérek. Elsőként megvásárolták a területet, és nekifogtak az első medrek kialakításához. A ma legöregebb tavak 1910–1913 között készültek el a Biharugrai rendszeren (Cigány, Csík, Bodor, Szilas, Ludas), majd 1939–1944 között újabb két tóval (Zöldhalmi, Emlék) bővültek. Később, szintén a Chorhus testvérek Geszt határában megvásárolták a Tisza-birtok egy részét, és a Begécsi rendszeren is megépült a Nagyszikinek nevezett első tó.

A 20. század derekán fejeződött be a halastavak építése, amikor elkészült az Ugri rendszer legújabb tava, a Gazdák, és a begécsi rendszer is számos további mederrel bővült. Az utolsó halastómedret 1967-ben alakították ki.

Mivel a tavakat több évtizeden át építették, az egyes medrek igen különböző állapotúak. A legkorábban létesítettekben már jelentős feltöltődés tapasztal-

ható, és a növényzet is egyre nagyobb területet foglal el. Az újabban kialakított tavakon nagyrészt csak a part menti néhány méteres sávban találunk nádat, míg a tó többi részét nyílt vízfelület borítja.

TERMÉSZETI ÉRTÉKEK A HALASTAVAKON

Ahogy a kultúrtájak térhódításával a természetes mocsarak, tavak, árterek kiterjedése drasztikusan csökkent, a másodlagos, emberi kéz alkotta halastavak szerepe a vizes élőhelyekhez kötődő madárfajok számára egyre nagyobb jelentőséggel bír.

A halban gazdag tavak nagyobb kiterjedésű nyílt vízfelületei és a halászat során lecsapolt tavak friss iszapfelszínei hatalmas madártömegeknek nyújtanak táplálkozó- és pihenőhelyet, míg az öregebb tavak kiterjedtebb nádasai, gyékényesei kiváló fészkelőhelyet biztosítanak többek között a bölömbika (*Botaurus stellaris*) a vörös gém (*Ardea purpurea*), a nyári lúd (*Anser anser*), a cigányréce (*Aythya nyroca*) és rengeteg nádi énekesmadár számára.

A Biharugra közelében elterülő tavak is rengeteg vízimadarat vonzanak a területre az év minden szakában. Nemcsak a két halastórendszer változatos élőhelyei, de a szomszédságukban megmaradt mocsarak, árasztott területek is kiváló táplálkozó- és fészkelőhelyül szolgálnak a madarak számára.

A legváltozatosabb fajösszetételű és legnagyobb példányszámú madártömegeket a frissen csapolt, nagyobb medrek sekély vizén és iszapfelszínein találjuk. Ilyen típusú élőhely hazánkban természetes körülmények között csak jóval kisebb kiterjedésben maradt fenn, ezért mind az itt fészkelő, mind a vonuló fajok számára óriási jelentőséggel bírnak ezek az időszakos élőhelyek.

A vonuló fajok számára rendkívül fontos, hogy hosszú útjuk során megfelelő táplálékmenyiséget találhassanak pihenőhelyeiken. A bőséges táplálék-kínálat hozzájárul ahhoz, hogy e fajok biztonságban elérjék telelőterületüket, illetve a telelés végeztével az utódok fel-

Madármegfigyelő torony

© A SZERZŐ FELVÉTELEI

Halászok munka közben

Gólyatőcs

nevelésére alkalmas kondícióban érkeznek költőterületükre.

Mivel a költési időszakban és közvetlen azután – egyes fészkelő fajok fészkelésénél a vízszintingadozástól való megóvása céljából – a tavak lecsapolása igen ritka, igen nagy jelentőséggel bírnak a fajok számára a csupán természetvédelmi szempontok alapján kezelt tómedrek és a tavak közelében található vizes élőhelyek. A télen feltöltött medrek általában erre az időszakra érik el azt a vízszintet, hogy a gázlómadarak számos fajának, a közelben fészkelő kanalasgémeknek (*Platalea leucorodia*), az egyes években szintén megtelepedő batlákknak (*Plegadis falcinellus*), a költésük után kóborló gólyatöcsöknek (*Himantopus himantopus*) és gulipánoknak (*Recurvirostra avosetta*), valamint a korai vonuló füstös cankóknak (*Tringa erythropus*) és gyülekező nagy godáknak (*Limosa limosa*) táplálkozóterületet biztosítsanak.

A vízzel feltöltött medrek úszóhínárral dúsan benőtt részein fattyúszerkők (*Chlidonias hybridus*) költenek, egyes években kimagaslóan magas számban. Laza telepeikhez rendszeresen társulnak feketenyakú vöcsökök (*Podiceps nigricollis*) is. A nyílt víz felett vadásznak a kúszvágó csérek (*Sterna hirundo*), amelyek a biharugrai rendszer szigetein nagyobb számban költenek, és egyre nagyobb számban jelennek meg ezeken a tavakon a kis kárókatonák (*Phalacrocorax pygmeus*) is.

A költési időszak végeztével kezdnek gyülekezni az úszóréccék hatalmas tömegei. A leggyakoribb tőkés réccék (*Anas platyrhynchos*) száma sokszor több tízezerre rúg. Mellettük a csörgő- (*Anas crecca*), kanalas- (*Anas clypeata*) és füttyülő réccék (*Anas penelope*) száma is gyakran ezekben mérhető, de igen nagy számban jelennek meg a kendermagos réccék (*Anas strepera*) is. Szeptember közepén az utóbbi néhány évben a gyülekező cigányréccék száma is jelentősen meghaladta a kétezer példányt.

Október végén csatlakoznak a nagyobb, több ezres nyárilúd-csapatokhoz a nagy lilikek (*Anser albifrons*) tömegei is. Mivel a tavak területén már 1993 óta tilos a víziszárnyasok vadászása,

itt nyugalmas ivó- és éjszakázóhelyet találhatnak. Számuk egyes teleken az 50 ezret is meghaladja.

VÉDETTSÉG A HALASTAVAKON

A terület természeti értékekben rendkívüli gazdagságát már korán, 1949-ben felismerték, amikor annak egy részét rezervátummá nyilvánították. Ezt a védettséget 1955. január 31-ével megszüntették, és a területet – a halastavak kivételével – felosztották négy község vadásztársasága között. Mivel a terület egy része 1956-ban a Madártani Intézethez került, az részben ismét bizonyos fokú védettséget kapott. Elsősorban madártani értékei miatt egy tájvédelmi körzet kialakítása már az 1970-es években felvetődött, a védetté nyilvánításra 1990. március 31-én került sor. A halastavak és környékük 1997 óta, 7991 hektáron, Kis-Sárrét néven a Körös-Maros Nemzeti Park részét képezik. A halastavak egy része fokozottan védett.

A terület nemzetközi szintű jelentőségét ismeri el, hogy 1997 áprilisa óta a Ramsari egyezmény (Nemzetközi Jelentőségű Vadvizek Jegyzéke) listáján is szerepel, valamint kiemelkedő jelentőségű IBA (Important Bird Area) terület. A Natura 2000 hálózat részeként különleges madárvédelmi terület (SPA).

GAZDÁLKODÁS A HALASTAVAKON

A halastavak, bár másodlagosan rendkívül fontos szerephez jutottak a természet és a madárvilág sokféleségének megőrzésében, elsődlegesen mégis gazdálkodási céllal létesültek. Ezt nem szabad szem előtt tévesztetni a ma már védett természeti területté nyilvánított tórendszerek esetében sem, noha ezeken a területeken a védelem az elsőbbség. A természetvédelem érdeke is, hogy a tavakon fennmaradjon a halgazdálkodás, hiszen annak hiánya közép, de még inkább hosszú távon a tavak előregedéséhez, egyes élőhelyek megszűnéséhez, a biodiverzitás csökkenéséhez vezetne. Ennek megfelelően védett területen a természetkímélő, extenzív halgazdálko-

Kis sirály

Gulipán

Cigányréce

Rétisas

© A SZERZŐ FELVÉTELEI

A halastavakon nyüzsgő madárélet vonzza a madárbarátokat is

dás és a természetvédelem érdekeinek összehangolása a gazdálkodó és a természetvédelmi szervezetek számára egyaránt fontos feladat.

A biharugrai térségben a rendszerváltozást követően megváltoztak a tulajdonosi és kezelői viszonyok. Jelenleg több halgazdálkodó is tevékenykedik a területen, míg a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) mellett a Bihar Közalapítvány is jelen van a területen, és egyedülálló módon 500 hektár halastavat kezel kizárólag természetvédelmi szempontok alapján a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatósággal együttműködve.

Az így kialakult helyzet megteremtette annak lehetőségét, hogy a természetvédelem és a halgazdálkodás egymás mellett működve megőrizze hazánk egyik kiemelkedő jelentőségű vizes élőhelyét.

PROJEKT A HALASTAVAK SOKRÉTÚ, FENNTARTHATÓ HASZNÁLATÁÉRT

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület a Bihar Közalapítvánnyal és az Agropoint Kft-vel közösen, egy UNEP/GEF által támogatott projektet valósít meg a területen, amely 2007 derekán kezdődött és várhatóan ez év végéig fejeződik be.

A projekt sokrétű céljai között szerepelnek aktív természetvédelmi beruházások, madártani monitoring munka, a környezeti nevelést és helyi turizmust segítő fejlesztések és természetkímélő halgazdálkodási módszerek bevezetése. Utóbbi legfőbb célja a már létező extenzív halgazdálkodási módszerekre természetkímélő, de gazdaságos alternatívák kifejlesztése. Rendkívül fontos, hogy az alkalmazott módszerek természetvédelmi és gazdasági szempontból is megfelelőek legyenek, hiszen védett területen ez lehet a gazdaság és ezzel együtt a sokszínű élővilág fenntartásának hosszú távú záloga. A projekt során rövid távon új, költségkímélő takarmányozási módszer bevezetése volt a cél, amelyet a partner gazdálkodó már 2008-óta sikerrel alkalmaz. A módszert a Halászati és

Öntözési Kutatóintézet munkatársai egy részletes és hosszú távú fejlesztéseket, javaslatokat is magában foglaló tanulmányban, az MME megbízására dolgozták ki.

Kisebbségi élőhelyfejlesztések is megvalósultak a halastavak területén. Így a projekt támogatta kisebb, halászati célokra nem használt medrekben a növényzet visszaszorítását, e medrek vízzel való feltöltését. A régi, leromlott állagú cséres és sirály-költőszigetek területének bővítése is megtörtént, aminek következtében a kúszvágó csérek (*Sterna hirundo*) fészkelőállománya emelkedett.

A terület bemutatásának és a megfigyelés lehetőségeinek javítása érdekében négy új fatorony várja a területeken a madarászokat és a természeti értékek iránt érdeklődő turistákat. Gyarapodik a természeti értékeket bemutató információs táblák hálózata, valamint több kiadvány mellett a halastavak történetét és élővilágát bemutató kiállítás és egy rövid film is készül.

A terület előzetes bejelentkezés alapján, korlátozottan látogatható. Szálláslehetőség: Körös-Maros Nemzeti Park Bihari Madárvárta, www.kmnp.hu

Simay Gábor

Dankasirály

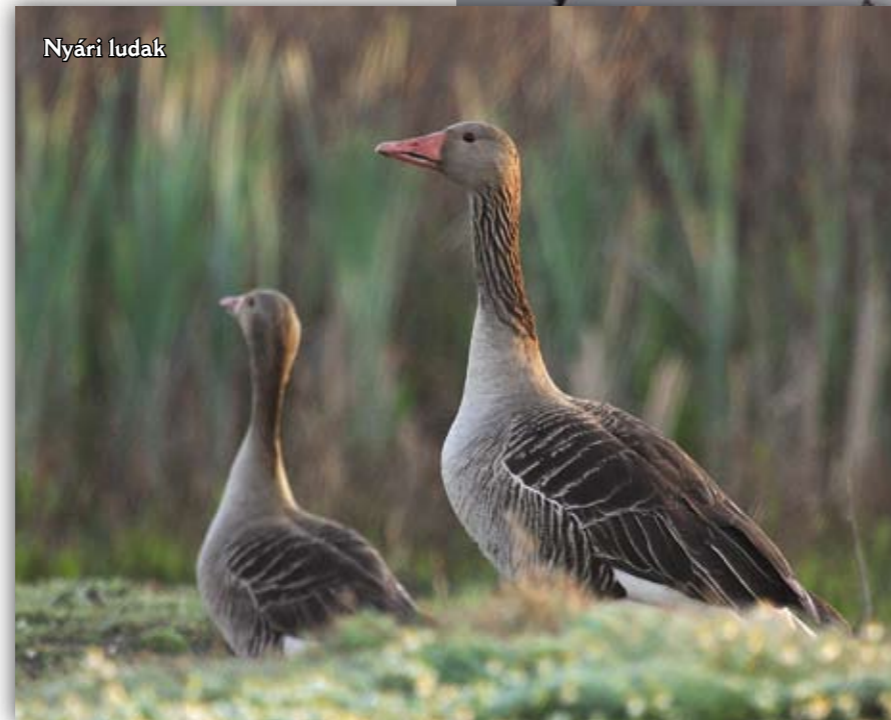
© A SZERZŐ FELVÉTELEI

Kékbegy

Bö lömbika

Nyári ludak

Kis kárókatona

A kék vércse védelme a Pannon biogeográfiai régióban

Tudományos eszközök a madárvédelem szolgálatában

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) Ragadozómadár-védelmi Szakosztályának munkatársai az évek során több ragadozómadár-faj nyomkövetését végezték, illetve végzik rádiós vagy műholdas jeladók segítségével. Jeladót szereltek már parlagi sasra, kerecsensólyomra és vándorsólyomra is. Legújabban a technika gyors fejlődése lehetővé tette, hogy az idei év madarára, a kék vércsére is műholdas jeladók kerüljenek fel.

A Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság koordinálása alatt 2006 és 2009 között LIFE Nature támogatással futó kékvércse-védelmi program többek között a madarak viselkedését, életmódját és vonulását vizsgálja. Minél több ismeretet szerzünk egy madárfaj életének részleteiről, környezetével való kapcsolatáról, annál jobban sikerül megértenünk a faj biológiáját, ökológiai igényeit és reakcióit a környezet változásaira. Az ismereteket összegezve modelleket állíthatunk fel, amelyek segítségével jó eséllyel megjósolhatók a faj elterjedési területét, állomány nagyságát érintő tendenciák. Ezáltal a faj megőrzésére irányuló intézkedések és tevékenységek jobban tervezhetők, és a védelmi munka is eredményesebb.

MODERN KUTATÁSI MÓDSZEREK

A program első három évében *rádió-telemetriás módszert* alkalmaztunk a kék vércsék zsákmányolási szokásainak tanulmányozására. A madár farktollára szerelt kicsiny rádiós jeladó abban nyújtott segítséget, hogy a madarak viselkedését helyben, költési területükön, a költési idő alatt lehessen nyomon követni. A rádióvevő hatóköre 300 métertől néhány kilométerig terjed. A adók által sugárzott jelet egy kéziantennával lehet fogni, és a jel erősödése irányában haladva található meg az egyed. Ez a munka rendkívül idő- és munkaerőigényes, ezért szakdolgozók és önkéntesek segítségére is támaszkodnunk kellett. A módszert az

elmúlt három év alatt összesen 41 madár esetében használtuk. A kapott információk alapján elmondhatjuk, hogy a kék vércsék rendszerint a fészektől számított 3-4 km sugarú körben mozognak a költési időszakban. A fiókákat leginkább a reggeli és a késő délutáni órákban etetik, saját maguk táplálására a déli időszakot használják. A kora reggel a talajon zsákmányoló vércsék a levegő felmelegedésével eltűnnek a szemünk elől. A felszálló légáramlatokban – a termékekben – egyre magasabban köروزnek, hogy nagy magasságban, a fecskékhez hasonlóan szitakötőkre és más repülő rovarokra vadásszanak.

Az egyes jeladók csak egyszer használhatók, mivel azt a madár vonulása közben, illetve afrikai telelőhelyén farktollával együtt kivedli. Így tehát az adó a

rek segítségével próbáltunk erről ismereteket szerezni (ld. korábbi írásunkat a www.falcoproject.hu honlapon). A geolokátor használata viszont kétségtelenül forradalmasítani fogja a vonuláskutatást.

A másik újdonság a műholdas telemetria bevetése a kék vércsék nyomonkövetésében. A *Platform Transmitter Terminal*nak, röviden PTT-nek nevezett, napelemmel működő jeladó legfrissebb típusát a Microwave Telemetry Inc. (Maryland, USA) konferenciáján mutatták be 2008-ban. Az adó prototípusát kabasólymon tesztelték. A madárra felrakott készülék 10 órán keresztül ad jelet, amelyet a több különböző műholdon elhelyezett Argos-rendszer érzékelői vesznek. A Doppler-effektus elvét alkalmazva, a műhold kiszámítja a madár pozícióját. A feldolgozott adatokat a műhold rendszeresen továbbítja egy internetes adatbázisba, ahonnan a kutatók saját számítógépekre letölthetik azokat. A tíz óra elteltével a jeladó 48 órán át inaktív állapotban van, majd kezdődik a folyamat előlről. Ennek a műszernek a segítségével mintegy 150 m pontossággal meghatározható a madár tartózkodási helye. A mérés pontosságát befolyásolják a légköri viszonyok, az adott frekvencián található háttérzaj és az is, hogy a madár takarásban van-e, vagy sem. Hátránya, hogy beszerzése nagyszámrendekkel költségesebb, mint például a geolokátoré. Ez a kis jeladó ugyanakkor valóban a csúcstechnikát képviseli. Eddig 9,5 gramm tömegű volt a legkisebb ilyen

kutatók számára elvész, de élettartama amúgy is csupán néhány hónapra korlátozódik.

Ezzel szemben az újdonságnak számít a *geolokátorral* a vonuló madár útját, tartózkodási helyét (lokalizációját) határozhatjuk meg. A készülék lelke egy fényérzékelő dióda, egy elem és egy pici memória. A fény intenzitását méri, és pontos dátummal köti össze a mért adatot. A földrajzi szélességgel változik a napkelte és napnyugta időpontja, ez a helymeghatározás kulcsa. Ez a műszer viszonylag olcsónak számít, ezért sok madáron alkalmazható. A technika már az 1980-as évektől kezdve létezik, az újdonság benne kis mérete. A kék vércsék esetében alkalmazott készülék a felszerelésre használt hámmal együtt mindössze 2 grammot nyom. Működési elve lehetővé teszi, hogy méretét még tovább

csökkentsék, így akár kis énekesmadarakon is alkalmazható legyen. Sikeres használatához vissza kell fogni a madarat a memória leolvasásához. A geolokátor most került először alkalmazásra Magyarországon! A tényleges mérések megkezdéséig azonban még számos technikai részletet kellett megoldani: pl. a készülékeket kalibrálni kell. A legnagyobb fejtörést az okozta, hogy miképpen rögzítsük a készüléket a madárra. A rádiós jeladótól eltérően a babszemnyi geolokátoron semmilyen kiálló nyúlvány nincs, ezért a rögzítéshez egy solymász segítségével terveztünk és gyártattunk finom, de erős bőrből készült, apró háti-zsákot, amibe a készülék behelyezhető, és egy hámmal a madár hátára rögzíthető. Az ősszel Afrikába költöző kék vércsék telelőhelyéről alig tudunk valamit. Eddig különféle gyűrűzési rendsze-

© PALATITZ PÉTER

© ORRÁN ZOLTÁN

készülék, a jelenlegi, új típus ellenben csupán 5 grammot nyom. Kék vércsék esetében ez a maximális súly, ami a nagyobb termetű kifejtett tojókra biztonságosan felrakható. A nyolc kék vércse tojóra felszerelt műholdas adót 2009-ben az MME világvizonylatban is az elsők között alkalmazták! A madarak afrikai útja honlapunkon ösztől nyomon követhető.

TÁPLÁLÉKVIZSGÁLATOK

Egy vizsgált állatfaj biológiájával kapcsolatban felmerülő kérdések megközelítése több irányból és módszerrel lehetséges. Míg a különféle jeladók a madár mozgásáról tájékoztatnak, és egyebek között képet adnak arról, hol és hogyan vadásznak, addig az élőhely táplálékínátát a zsákmányállatok felméréseivel becsülhetjük meg. A kék vércsék táplálékának 60-80%-a rovarokból áll. Egyaránt kedvelik az egyenes szárnyúakat, a szitakötőket és a bogarakat.

A projekt során a földön élő bogarak alkotta táplálékínátból talajcsapdák segítségével vettünk mintát. Mivel a vércsék élőhelyét nagyrészt extenzíven művelt területek, köztük is leginkább a gyepek jellemzik, amelyek hol nagyobb, egybefüggő területet alkotnak, hol mozaikosan váltakoznak különféle mezőgazdasági kultúrákkal, a talajcsapdákat is többféle vegetáció típusban helyeztük el.

A talaj kötöttségétől függően talajfúróval vagy ültetőlapáttal lyukat fúrtunk a pohárcsapdák számára. A lukakba 3 decis műanyagpoharakat süllyesztettünk le a peremükig, ezekbe kisebb betét

poharakat tettünk, melyeket kb. félig töltöttünk 70%-os etilén-glikollal. A csapdákat a sarkain meghajlított, kb. 15x15 cm-es fémlappal takartuk le úgy, hogy a lemez oldalain egy kb. kétujjjnyi résen az arra járó bogarak besétálhassanak a „verembe”. A fedőlemezt az egyik sarkán fúrt lyukba helyezett szöggel cövekeljük le. Az időközben betakarításra kerülő búzában a munkagépek lenyomják a fedőlemezt, de a csapda nem sérül. Fontos, hogy a csapdázás a tarló betárcsázása előtt megtörténjen, mert a talaj bolygatásával járó művelet károsítja a bogárfaunát is, és tönkreteszi a csapdákat is. Ötféle kultúrában (gyep, kapásnövény, gabona, lucerna, parlag), 2 sorozatban, 9-9 csapdát helyeztünk el egy vonalban, egymástól 5 méterre. Helyüket GPS-szel bemértük. A csapdákat két hét elteltével szedjük fel. Egy szezonban összesen két csapdázási periódus van. A begyűjtött mintákból a bogarak laboratóriumban, mikroszkóp alatt kerülnek meghatározásra.

Gyakran kerülnek a talajcsapdába tücskök, ezt az anyagot az egyenes szárnyúakkal foglalkozó rovarász kolléga kapja meg. A szöcskéket, sáskákat, tücsköket egyébként más módszerrel: fűhálózással gyűjtik be. Ez esetben szintén több élőhelytípusban: parlagon, kaszálón, lucernában és gabonában jelölünk ki és mérünk be GPS-szel foltokat, minden kultúrában három-három foltot. Ez esetben is élőhelytípusonként két teljes sorozatot mérünk két ismétlésben a nyár folyamán. Maga az adatgyűjtés úgy történik, hogy a kutató minden kijelölt foltban gyalogolva kétszázat csap a

fűhálóval. Persze vannak rovarok, amik elkerülnek a hálót, illetve a földben laknak, ezért a szakember akusztikusan is detektálja a területen előforduló fajokat, ami azt jelenti, hogy hangjuk alapján azonosítja azokat.

Más ragadozómadarakhoz hasonlóan a kék vércse is ún. köpetek formájában öklendezi fel a zsákmányállatok emésztetetlen részeit (szórt, kitinpáncélt). A köpetek elemzésével végzett táplálékvizsgálatok eredménye szerint a vércsék által elfogyasztott bogarak között a butabogár és a gabonafutrinka dominált. A köpetekben talált aprócska (koponya)csontok és fogak alapján a gerinces zsákmányállatok fajaira is következtethetünk. Közülük leggyakoribb a mezei pocok, de előfordul ásóbéka és gyíkok is.

A kék vércsék élőhelyén előforduló kismeslősök fajtát és mennyiségét élvefogó csapdával is felmérjük. A kismeslős-

csapdázást is két alkalommal, júniusban és júliusban végezzük egy költési szezonban, három-három egymást követő éjszaka folyamán. Az ún. mátrix elrendezésben kirakott, összesen 144 darab csapda 2009-ben már első éjjel harminc pockot fogott. Ez a zivataros időjárás ellenére is biztató eredménynek számít. A kismeslős csapdák előkészítése kellemes nyári foglalatosság. Gusztusosan tányérra rendezett sárgarépakockákat húzunk fel a kis fadobozokban rejlő fémkampóra. A jól rögzített csalifalatot a csapdába tévedő rágcsáló a kampó elmozdításával oldja ki, amikor is a kitémasztott csapdaajtó bezárul mögötte. Ezután a lépre csalt pocok másnap hajnalig bent csücsül a csapdában, amíg le nem számolják, és társaival együtt el nem engedik őt. A kutatók gondoskodnak róla, hogy kis vendégeik szabadulásukig ne szenvedjenek hiányt táplálékból a ládikák-

ban. A beszórt szemestakarmány és a lédús répa a rágcsálók éhét és vízigényét egyaránt kielégíti. A praktikus, könnyen kezelhető csapdák egyik végén szellőzőnyílások találhatók, az átlátszó ajtón és fedélablakon keresztül pedig gyorsan megállapítható, hogy volt-e fogás.

A vizsgálatok részeredményei azt mutatják, hogy idén kedvező a táplálékellátottság, hiszen rengeteg a sáska, és a pockok száma is legalábbis közepesnek mondható az előző évekéhez viszonyítva. A kék vércsék táplálékosztásának és élőhelyhasználatának vizsgálatával párhuzamosan folynak a fészekellenőrzések. Munkatársaink a tojásrakástól kezdve a költési és fiókanevelési időszakon keresztül kirepülésig követik nyomon a fiókák fejlődését és a költési sikert. Ez többek között azért is fontos, mert a fiókákat körülbelül két hetes koruktól lehet meggyűrűzni. A kirepülés előtt álló madarak egyedi jelölést biztosító, betűszám kombinációs gyűrűt kapnak, ami kézitávcső vagy teleszkóp segítségével leolvasható, és ezáltal a jelölés helye és ideje meghatározható. Ennek köszönhetően sokkal több adatot kaphatunk kék vércséinkről, hiszen az azonosításukhoz nem kell kézbe fogni őket. A jelenlegi színes gyűrűs jelölésekből azonban még nincsen afrikai megkerülés, ezért nagy a jelentősége a vonuláskutatásban alkalmazott, fent említett, újabb módszereknek. A felnőtt madarakat szintén ebben az időszakban látjuk el geolokátorral, illetve műholdas jeladóval. Kutatóink nagyon izgatottak az új rendszer kipróbálása miatt, mi pedig kíváncsian várjuk az eredményeket.

Cikkünk megírásához A kék vércse védelme a Pannon Régióban LIFE Nature program állandó csapatán kívül segítséget nyújtottak a rovarfajta felméréseket végző Soltész Zoltán és Szövényi Gergely biológusok (ELTE), a műholdas nyomkövetés terén Prommer Mátyás és Molnár István Lotár, valamint a felmérésekben résztvevő nemzeti parki és önkéntes munkatársak. Köszönjük!

Béltekiné Gál Anikó, Fehérvári Péter, Solt Szabolcs és Palatitz Péter

© PALATITZ PÉTER

Viperász-expedíció a Krím félszigetre

Ukrán kollégák invitálásának eleget téve, idén májusban, a *Rákosi Vipera LIFE+ program* keretein belül, ellátogattunk Ukrajnába, a Krím félszigetre. Utunk célja a rákosi vipera (*Vipera ursinii rako-siensis*) rokonának, a sztyeppi viperának (*Vipera renardi*) vizsgálata volt. A vég-eredményben több mint 5000 megtett kilométer során – számos vipera-élőhelyen megfordulva – tekintetünk sokszor az égre szegeződött, hiszen ezen területek madárvilága is igen változatos. Sőt, mivel az expedíciót a Magyar Természettudományi Múzeum és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állatrendszertani és Ökológia Tanszékének földikutyákat tanulmányozó csoportjával

közösen kezdtük és fejeztük be, ezért e ritkán szem elé kerülő emlősök elterjedésével kapcsolatos ismereteink is bővültek az út során.

Utunk Románián keresztül vezetett, ezért első állomásunk a romániai Moldva tartományban található Jászvásárhely (Iasi) környéki moldáv parlagi vipera (*Vipera ursinii moldavica*) élőhelyei voltak. A helyi egyetemen dolgozó kollégákkal (Stefan Zamfirescu, Alexander Struga-

riu) kiegészülve a Valea Lui David Természetvédelmi Rezervátumban az első nap 3 példányt találtunk, majd másnap a Dealul Lui Dumnezeu Natura 2000 területen további 10 egyedet sikerült megvizsgálnunk. Ezeken a vidékeken a moldáv parlagi vipera élőhelyei a meredek domboldalakon fekvő sztyeppréteken maradhettek fenn, amelyeket – elhelyezkedésük miatt – elkerült a felszántás ill. az intenzív használat. Az expedíció

Bukovinai földikutya

Moldáv parlagi viperák

Fürge gyík helyi alfaja

emlőstani szekciója is sikerrel járt már az első két napon, hiszen mindkét élőhelyen sikerült megfigyelnünk a bukovinai földikutya (*Spalax graecus*) példányait.

A Moldáv Köztársaságon átutazva igyekeztünk a körülményekhez képest a lehető legkisebb kerülővel és a lehető legkevesebb úttévesztéssel elérni célunkat: Bessarábia és a Duna-delta területén található egykori és potenciális viperalékhelyeket. Az Európai Unió átjárhatóságához szokottan meglepően részletes és néha zavarba ejtő kérdésekkel, illetve nyelvi korlátokkal fűszerezett, alkalmanként minimum 1 órás határátlépéseket követően Ukrajnában két helyi herpetológus, Alexander Zinenko és Tatiana Kotenko csatlakozott hozzánk, vállalva „idegenvezetésünket”. Közös expedíciónk elsődleges célja az volt, hogy a lehető legátfogóbb képet kapjunk a sztyeppi vipera állományainak jelenlegi helyzetéről.

A Moldáv Köztársaság határához közel fekvő ukrainai kisváros, Tarutyne környékén található felhagyott katonai terület számunkra meglepő méretű potenciális élőhelynek bizonyult, a maga 22 000 hektáros területével, amelyből 13 000 hektár még mindig gyep. Ugyan a kétnapos tartózkodás alatt nem találtunk viperákat, ami akár a nagy meleg számlájára is írható, de helyi természetvédelmi őrcök állítják, hogy kora tavasszal láttak példányokat. Földikutyákat kutató társaink viszont ismét sikerrel jártak, ezúttal a nyugati földikutya (*Nannospalax leucodon*) példányait kimutatva. Ezen területeken számos ragadozómadarat is megfigyelhettünk. Az Ukrajnában gyakori vörös vércse (*Falco tinnunculus*) és kék vércse (*Falco vespertinus*) mellett barna rétihéját (*Circus aeruginosus*), hamvas rétihéját (*Circus pygargus*), pusztai ölyvet (*Buteo rufinus*), valamint pusztai sást (*Aquila nipalensis*) és parlagi sást (*Aquila haeliaca*) láttunk.

A Duna-delta északi ukrán része felé, Bolgrád város irányába véve az irányt az előbbihez hasonló katonai területet, továbbá korábbi vipera-megfigyelésekre alapozva, a Jalpug-tó partjáról ismert, néhány évtizede még biztos élőhelyeket vizsgáltunk át. Sajnos az erő-

Bütykös ásólúd

Szalakóta

sen túllegettetett gyepeken nap mint nap előforduló pásztorok is arról számoltak be, hogy jószágait rég nem érte kígyómarás, pedig egykoron ez igen gyakori volt, és ennek érdekében pusztították is az „ilyen” kígyókat. Haragos siklót (*Dolichophis caspius*) és kockás siklót (*Natrix tessellata*) ugyan sikerült találnunk, de a látottak alapján a viperaállományok fennmaradása csodaszámba menne. Számunkra azért lett volna érdekes ezekről a területekről viperaegyedet megvizsgálni, mert a Duna-delta Romániában található részén, illetve Moldáviából származó egyedek bizonyítottan moldáv parlagi viperák, míg a földrajzilag közeli ukrán területekről nincs ismert múzeumi példány, amely tisztázhat-

Sivataggyík

ná, hogy a korábban a sztyeppi vipera legnyugatibbi elterjedésének tekintett területeken valójában melyik faj fordul(t) elő. Ez a kérdés természetvédelmi szempontból is nagy jelentőséggel bír. Túránk első szakaszának egyik legfőbb tanulsága volt, hogy a nagyrészt agrársivatagnak tekintett részekben még mindig jelentős kiterjedésű természeti területek találhatók, amelyek napjainkban válnak áldozatául az ember környezet-átalakító tevékenységének.

Foltos sikló

Ezt követően, elvála a földikutyakutatóktól Odesszán át a Krím félsziget felé vettük az irányt. Utunk meglehetősen nagyméretű, út menti fasorokban található vetésivarjú-telepek mellett vitt el, így nem volt ritka cikázó kék vércsét látni az autóból. Estére a Nyikolajev és Herszon között található Limani-tól délre fekvő területen vertük fel táborunkat, a Fekete-tenger partján, 20-30 méter magas szakadó partfalak tetején. A reggel a partfal tetejéről megfigyelhető bütykös ásóludak (*Tadorna tadorna*), szalakóták (*Coracias garrulus*), apácáhanmadár (*Oenanthe pleschanka*), valamint a gyurgyalagok (*Merops apiaster*) meglehetősen nagy fészkelőállományai szinte rabul ejtették társaságunkat, így a tervezett korai indulás dél körülre tolódott. Folytatva utunkat pár órára megálltunk a Radens'k-hez közeli Proletarska mellett található, szintén felhagyott katonai területen. A több tízezer hektáros nyílt homokpusztán a mozgó homokbuckák sora addig folytatódott, ameddig a szemünk ellátott. A homokba rajzolt kígyónyomok bizonyították, hogy a területen valóban előfordul a sztyeppi viperá, valamint a forró homokon néhány sivatagigyikot (*Eremias arguta*) még a kora délutáni hőség ellenére is sikerült lencsevégre kapnunk. A területen gyakori „hurkás” túrások a homoki földikutya (*Spalax arenarius*) jelenlétéről tanúskodtak.

Délutánra a Krím félsziget „bejáratához” érkeztünk, ahol három napot töl-

töttünk el az Azov-Syvas Nemzeti Parkban, amely nevét a világ legsekélyebb tengeréről, az Azovi-tengerről kapta. Az expedíció első sztyeppi viperáját a nemzeti park határában, egy pár perces pihenő alkalmával, legnagyobb meglepetésünkre, egy gyepterület melletti búzátáblában találtuk. Első táborunkat Curjuk szigetén vertük fel, ahol még este sikerült megfigyelnünk egy pásztormadár (*Sturnus roseus*) párt. Déllelőtti terepbejárás során talált sztyeppi viperán kívül darvak (*Grus grus*) kisebb-nagyobb csapataival találkoztunk, amelyek között ukrán kollégáink pártás darvak (*Anthropides virgo*) egyedeit is látták. Másnap Kuyuk-Tuk szigetre helyeztük át táborunkat. Útközben egy vadászó rókát pillantottunk meg, amely nagyméretű zsákmánnyal a szájában előbb átszaladt előttünk, majd az úttal párhuzamosan kezdett futni. Miután az autóval tartottuk a sebességét, elengedte zsákmányát és eliszkolt. Sikerült megtalálnunk prédáját, amely egy 1,5 méteres foltos sikló (*Elaphe sauromates*) volt, amely így a róka gyomra helyett Harkov Természettudományi

Sztyeppi viperá

© A SZERZŐ FELVÉTELEI

Réti fülesbagoly

Múzeumába került. A véletlen azonban egy sztyeppi viperával is megajándékozott minket, amely a róka által elejtett siklótól 2-3 méterre napozott a talajon. A szigetre megérkezve a foltos sikló élő, földúton sütkérező példányát is sikerült megpillantanunk. A fokozottan védett sziget helyenként kifejezetten zavart élőhelyeinek egyik legáltalánosabb jellemzője a rágcsálójáratok igen magas száma volt. Kollégáink szerint a domináns faj a társas pocok (*Microtus socialis*), amely nagy állománysűrűsége magyarázza az első terepszemlénk alkalmával megfigyelt összesen 16 vadászó réti fülesbaglyot (*Asio flammeus*). Ugyanezen okra visszavezethető, hogy másnap reggel mintegy 1,5 óra leforgása alatt 10 sztyeppi viperát és további 4 foltos siklót találtunk a táborunk közvetlen környékén. A nemzeti parkban töltött nem teljesen 3 nap alatt 5 élőhelyen összesen 14 egyedet sikerült megvizsgálnunk. A vizes élőhelyeken megfigyelt madárvilág néhány jellemző vagy érdekes faja: partifecske (*Riparia riparia*), gulipán (*Recurvirostra avosetta*), gólyatöcs (*Himantopus himantopus*), pajzsoscankó (*Philomachus pug-*

Nikolski-viperá

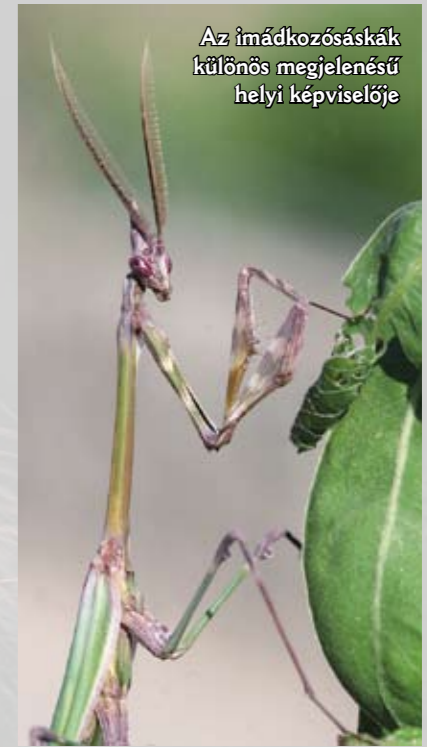
nax), füles vöcsök (*Podiceps auritus*), szárcsa (*Fulica atra*), kanalas réce (*Anas clypeata*), lócsér (*Sterna caspia*), kacagócsér (*Celochelidon nilotica*), kormos szerkő (*Chlidonias niger*).

Következő állomásunk Krími-hegység 1000–1600 méteres, Chatyr-Dag nevű, karsztformákkal tarkított platója volt. A meredek, nyílt sziklafelszínekkel, kőomlásokkal tarkított sztyeppjellegű lejtőkből, illetve a víznyelők alján található, lankásabb, kifejezetten síkvidéki sztyeppre hasonlító gyeptőlalokból álló élőhely-együttesen a viperák jóval ritkábbak. A terület fölött gyakori hollókon (*Corvus corax*) és egerészölyvön (*Buteo buteo*) kívül barátkeselyűt (*Aegypius monachus*) és parlagi sast is volt alkalmunk megfigyelni. Az egész térség egyik legcsapadékosabb területén (éves átlag 1000 mm feletti) a másnap megérkezett front és eső nem tette lehetővé

a további viperászást. Az első nap kedvező időjárása után összesen begyűjtött 3 minta alapján későbbiekben a Magyar Természettudományi Múzeum Molekuláris Taxonómiai Laboratóriumában elvégzendő genetikai vizsgálatokkal szeretnénk összehasonlítni az ukrainai síkvidéki és hegyvidéki élőhelyeken élő állományokat. Elképzelhető, hogy a különböző környezeti viszonyok között élő állományok egyedei alfaji szinten is különböznek egymástól, és e kérdés tisztázása természetvédelmi szempontból is jelentőséggel bír.

Az esőfelhőkbe burkolózott Chatyr-Dagot magunk után hagyva a Krím félsziget déli partja felé indultunk. A Szimferopolt Jaltával összekötő, 70 kilométeres trolibuszvonalat követve jutottunk le a partvidékre. Alushta közelében, Demergi néha zavarba ejtő formájú kőoszlopai között túrázva, igen gyakran látható homoki gyík (*Podarcis tauricus*) és az endemikus krími faligyík (*Darevskia lindholmi*). Viperát ugyan nem találtunk, de a partmenti molyhos tölgyesekben egy fiatal haragos sikló, továbbá egy hím páncélos seltopuzik (*Ophisaurus apodus*) megtalálása koronázta erőfeszítéseinket. Felfrissülésként a mintegy 15 °C-os Fekete-tengerben is megmártóztunk, amely meglepően átlátszó és a boltban kapható ásványvíznél alacsonyabb sótartalmú volt.

Ezt követően helyi vezetőinktől és a Krím félszigettől búcsút véve megkezdtük több napos utunkat Magyarország felé, közben útba ejtve a Nikolski-vipe-

Az imádkozósáskák különös megjelenésű helyi képviselője

ra (*Vipera berus nikolskii*) egyik élőhelyét, Kirovograd közelében. Az általában teljesen fekete (melanisztikus) kígyókat a reggeli órákban, erdőszélen napozva lehetett megpillantani, és 1 óra alatt 5 példányt észleltünk. Hazafele sikerült újraegyesülnünk a „földikutyász” csapattal is, akik szintén nagyon sikeres expedíciót zártak.

A kéthetes utazásunk során gyűjtött morfológiai adatokon és genetikai mintákon kívül átfogó képet kaptunk a felkeresett sztyeppiviperá-élőhelyek jellemzőiről, jelenlegi állapotáról. Az út során nyert tapasztalataink a rákosi viperá élőhelyeinek rekonstrukciója és az állományok visszatelepítése során biztosan hasznosulni fognak. Tervezzük, hogy jövő áprilisban Moldávia és Besszarábia területére visszatérünk, a megmaradt viperáállományok megtalálásában reménykedve.

Az expedíció résztvevői:
„Viperászok”: Brankovits Dávid, Halpern Bálint, Tatiana Kotenko, Alexander Strugariu, Szóvényi Gergely, Stefan Zamfirescu, Alexander Zinenko
„Földikutyászok”: Csorba Gábor, Farkas János, Hegyeli Zsolt, Sugár Szilárd, Michail Rusimon

Brankovits Dávid – Halpern Bálint

NEMZETKÖZI MADÁRMEGFIGYELŐ NAPOK

Az előző évek tapasztalatait látva az idei eredmények is igazolták, hogy a Nemzetközi Madármegfigyelő Napokon az orosz és spanyol madármegfigyelők a legnagyobb versenytársaink. Ebben az évben is ők érték el a legjobb eredményeket, de a hazai madárbarátok lelkesedése ismét kiemelkedő eredményeket biztosított Magyarországnak az európai országok között. Október első hétvégéjének különlegessége volt, hogy több, amúgy eltérő időben vonuló madarat lehetett megfigyelni.

Európa északi és keleti részén szokatlanul rossz idő volt, több program is elmaradt, így szerencsések vagyunk, hogy a Kárpát-medencében napsütés kísérte a hétvégi kirándulásokat és megfigyeléseket.

Az idei madármegfigyelő napok különlegessége, hogy a hoszszan elnyúló nyárnak köszönhetően több költöző madárfaj is később indult útnak, ezért még kék vércsét, szalakótát is megfigyelhettek az érdeklődők hazánkban. Fenékpusztán kiemelkedően nagy számú fecskét figyeltek meg, október 3-án 5000, míg október 4-én 3200 füstű fecske vonult át a területen. A Hortobágyon ázsiai pettyeslilével és vándorpartfutóval találkoztak a megfigyelők.

A meghirdetett kategóriákban Magyarország a 2. lett a megfigyelt madarak számát tekintve, a 3. a helyszínek száma, és 4. a résztvevők száma alapján. Az első helyet váltva Oroszország és Spanyolország szerezte meg.

- helyezettek vagyunk a megfigyelt madarak számában (1. Oroszország).
- helyezettek vagyunk a helyszínek számában (1. Oroszország, 2. Spanyolország).
- helyezettek vagyunk a résztvevők számában (1. Spanyolország, 2. Oroszország, 3. Svájc).

A legnagyobb számban megfigyelt madár fajaink a következők voltak:

- seregély 300 000
- daru 48 000
- tőkés réce 43 000

© SUHAYDA LÉSZLÓ FELVÉTELE

A legtöbb hazai résztvevőt Budapesten, a Naplás-tónál számolták (600 fő). Az idő kedvezett a tóparti megfigyeléseknek, gyerekcsoportok, családok, baráti társaságok vettek részt a helyi programokon.

MAGYAR KERECSENEK AFRIKÁBAN ÉS ÁZSIÁBAN

Két éve, még a szakemberek sem igazán gondolták volna, hogy a közép-európai kerecsensólyom-állományra az afrikai vagy a közép-ázsiai természeti környezet állapota, és ezzel összefüggésben az ott élő emberek természetvédelmi elkötelezettsége – vagy annak hiánya – is hatással lehet. A Bükki Nemzeti Park Igazgatóság (BNPI) által vezetett magyar-szlovák kerecsensólyom-védelmi LIFE program eredményei ismét rávilágítanak arra, hogy a sikeres természetvédelmi programokhoz elengedhetetlen a széleskörű nemzetközi összefogás.

2007 és 2009 között, 46 kerecsensólyomra tettek műholdas jeladót az MME és a BNPI szakemberei. A nyomkövetés célja a kóborlási, vonulási útvonalak, és ezen keresztül a sólymokra leselkedő veszélyek feltérképezése – annak érdekében, hogy a megszerzett információk birtokában hatékonyabb legyen védelmük. A veszélyeztető tényezők felmérése többnyire közvetett módon, a helyi kollégák, madárbarátok bevonásával történik, ugyanakkor a legnyilvánvalóbb jelzés a veszélyekre mindig egy-egy sólyom pusztulása.

Ilyen jelzés volt nemrég a Piros nevű kerecsensólyom halála is. Ez a madár, kisebb szenzációt keltve, nem keletre, vagy délre indult el Magyarországról, mint a „rendes” kerecsenek, hanem nyugatra. Spanyolország után Afrikába indult, és az utolsó jelei Mauritánia északnyugati szegletéből érkeztek. Piros ekkor mintegy 4300 kilométerre volt Magyarországtól. Sikertelenül felvenni a kapcsolatot Menna Ould Mohamed Salehnel, a Banc d'Arguin Nemzeti Park helyi irodájának vezetőjével, és ő munkatársaival végül meg is találta Piros maradványait. A pusztulás okát már nem lehetett egyértelműen megállapítani, és természetes okok, valamint az ember által okozott másodlagos mérgezés egyaránt szóba jöhet. A térségben ugyanis hajókat bontanak szét, amelynek során szennyező anyagok kerülhetnek a környezetbe. A kérdés tisztázása még további vizsgálatokat igényel.

Magyar segítséggel ért haza egy másik elpusztult fiatal kerecsensólyom, Ványa jeladója Kazahsztánból. Ványa a Körös-Maros Nemzeti Park területéről indult útnak 2008-ban egy hónappal kirepülése után. Két hét alatt elérte Kazahsztánt, majd jelei egyetlen helyről kezdtek jönni, ami arra utalt, hogy Ványa valószínűleg elpusztult, 2500 kilométerre otthonától. Kazahsztánban senki nem tudott segíteni Ványával kapcsolatban. 2009-ben indultak viszont a Bakonyi Poroszkálók, az „Aranyembertől Attiláig” elnevezésű, magyar-kazah hagyományörző lovastúrájukra Kazahsztánból Magyarországra. Tagjai (Bencze István, Csepin Péter és Zsolnai Gábor) elhaladtak a kérdéses terület mellett, és indulásuk előtt felajánlották segítségüket. Így történt, hogy 2009 nyarán, majdnem egy évvel az eltűnés után, megkerültek Ványa maradványai is. Sajnos, ez esetben is csak

feltételezni lehet, hogy a fiatal, tapasztalatlan kerecsen nem tudott zsákmányolni, legyengülve elpusztult, esetleg zsákmányul esett valamilyen erősebb ragadozónak.

Piroson és Ványán kívül került még kézre más jeladós kerecsensólyom is külföldön. Pusztult már el jeladós kerecsensólyom például áramütéstől Oroszországban, héja által Lengyelországban, és több olyan külföldön eltűnt kerecsen is akad, amely eddig ismeretlen okból pusztult el. A LIFE program során szerzett információk, az egyéb programok során szerzett információkkal együtt rávilágítanak az ökológiai rendszerek összetettségére és kiterjedtségére, így a nemzetközi szintű védelem szükségességére, és hazai természetvédelem fontosságára egyaránt. A kerecsensólyom közép-európai állományát tekintve Magyarország, Szlovákia és Szerbia szerepe kulcsfontosságú. A faj hosszú távú stabilizálása és megőrzése érdekében ugyanakkor, a nemzetközi jogi együttműködésen túl, mára elengedhetlenné vált egy széles körű nemzetközi szintű összefogás a gyakorlati védelmi tevékenységek terén is. Az elpusztult jeladós kerecsenek felkutatásában tapasztalható együttműködés a különböző nemzetiségű szakemberek között ennek első lépése lehet.

TATAI VADLÚD SOKADALOM – NOVEMBER 28.

„Szürkület, madárszivaj, surranó szárnycsapások ... a vadludak estéknél csapatosan húznak a vízre éjszakázni. A behúzás még naplemente előtt indul, csapat csapat után érkezik a víz fölé, ahol a gágogó V betűk felbomlanak, és a nagy madarak magukat leejtve, pörögve, forogva, akár a szél hajtott falevelek, landolnak a vízben. A másfél-kétórás színjáték felejthetetlen élmény.” – írja a vadludakról Schmidt Egon. A Tatai Vadlúd Sokadalom évről évre mind több látogatót vonz, mára igazi télköszöntő madár fesztivállá vált, amelyre több mint 5000 vendég érkezik hazánk legtávolabbi vidékeiről és külföldről is. E látványosság Európa-szerte egyedülálló, hiszen az Öreg-tó az egyetlen olyan madárpihenőhely, amelyet egy város szinte teljesen körülvészt. Nem is akármilyen város! Tata, a „vizek városa” Magyarország legjelentősebb vízi várával, a barokk építészet megannyi műemlékével és persze a modern kor épületeivel olyan keretet nyújt a madármegfigyeléshez, amelyet mindenkinek látni kell. Az egész kontinensen nincs még egy olyan hely, mint a tatai Öreg-tó, ahol a félénk madaraknak ismert vadludak, a város szívében, szinte testközelből láthatók. Aki eljön vadludat figyelni, nemcsak a madárvonulás lenyűgöző jelenségének lehet tanúja, de egy történelmi kisváros barokk hangulatát is élvezheti. Az Öreg-tó a nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyek védelmére létrehozott egyezmény hatálya alá tartozik, és része az Európai Unió Natura 2000 hálózatának.

Az Öreg-tavon telelő vadludak Skandináviából és Szibériából, Hollandia és Németország érintésével érkeznek. Az első csapatok szeptember végén, október elején jelennek meg, és márciusban indulnak vissza sarkvidéki fészkelőterületeikre. A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület munkatársai évtizedek óta dolgoznak a tó természeti értékeinek

megőrzéséért. Folyamatosan nyomon követik az itt található madarak létszámát, az állományok helyzetét, és felderítik a madarakat veszélyeztető tényezőket.

A Tatai Vadlúd Sokadalom szombati egész napos rendezvénysorozatával elsősorban a távoli északi tundrák üzenetét magukkal hozó vadludakat köszöntjük. Nem hangos fesztivál ez, nem egymást érő koncertek és kirakodóvásárok kavalkádjá, mégis ünnep, igazi fesztivál ez a maga módján. Olyan fesztivál, amelyen a látványosságról és a hangulatról a sok ezernyi vadlúd gondoskodik, a vendégek pedig mi, emberek vagyunk.

A szervezők minden évben, november utolsó szombatján (idén **november 28-án**) Tatára, az Öreg-tóhoz invitálják a madarak csodálóit. A Tatai Vadlúd Sokadalom változatos programot kínál kicsiknek és nagyoknak, kezdő és profi madarászoknak egyaránt. Kedvező természetföldrajzi adottságai révén az Öreg-tó a térség legértékesebb madárelőhelye. Különösen a madárvonulás időszakában van kiemelt szerepe, amikor napon-ta akár 40-50 ezer vízimadár is megpihenhet rajta.

A ludak korán reggel felszállnak a tóról, és kihúznak a környező táplálkozóterületekre. Naplementekor térnek vissza, hogy a tó biztonságot nyújtó vizén töltsék az éjszakát. A narancsszínben játszó égbolt csodás hátteret nyújt az esti behúzásnak, amikor a vár vagy a gimnázium felől érkező madarak hangos zsvajjal szállnak le a tó vizére.

Az érdeklődőket szombat hajnaltól késő estig madarászok várják a tó partján. Távcövek és teleszkópok segítségével a „közeli” madarakat. Megtudhatjuk, hogyan lehet felismerni őket, és megismerhetjük a szokásaikat is. A madárgyűjtési bemutató különleges élmény, hiszen így egészen közelről figyelhetjük meg az énekesmadarakat. Természetvédelemmel és madarakkal kapcsolatos kérdésekre szakértők válaszolnak. A standokon értékes és szép ajándékokat, festményeket, könyveket, madárdalos CD-eket, optikai eszközöket, madárodúkat és madáretetőket vásárolhatnak meg – akár karácsonyra is. A kisebbek a játszóház, a nagyobbak és a felnőttek előadások, kiállítások programjai közül válogathatnak. A profi madarászok egész napos madármegfigyelő versenyen vehetnek részt.

Felhívjuk az érdeklődők figyelmét, hogy a madarak nyugalmanak védelme érdekében a lecsapolt tómederbe belépni nem szabad! Kérjük, figyelmeztessék egymást és gyermekeiket is. A madarak zavartalan pihenését az Öreg-tó teljes területén a Természetvédelmi Őrszolgálat hatósági apparátusa biztosítja.

© IMRE TIBOR FELVÉTELE

Fehér gólyák látványgyűrzése

Az MME madárgyűrzői évtizedek óta látják el gyűrűvel a fehérgólya-fiókákat június közepe táján. A Tápió-vidéki Helyi Csoport néhány évvel ezelőtt kidolgozta a gólya-látványgyűrzési programot, a „gólya road show”-t. Ennek lényege, hogy a gyűrzés által érintett települések lakosait jó előre értesítjük a programról, így az érdeklődők is részt vehetnek az érdekes eseményen. A gyerekek és felnőttek közelről is megcsodálhatnak egy-egy fészekből lehozott hófehér fiókat, és ahol lehetőség van rá, a kosaras emelővel a fészekbe is bepillanthatnak.

Az év elején a Cora élelmiszer áruházlánc Íz és Hagyomány üzletága több éves fehérgólya-programtámogatási együttműködést kötött az MME-vel. További forrást jelentett az EGT/Norvég Finanszírozási Mechanizmus, valamint az örvendetesen növekvő adó 1% felajánlások, amelyeknek köszönhetően idén már fedezni tudtuk a gólya-látványgyűrzési programban részt vevő helyi csoportok emelőkosaras darus kocsik bérleti költségét, illetve a Cora támogatásából több típusú színes fehérgólyagyűrűt is tudtunk vásárolni. A támogatás révén a Tápió-vidéki kísérleti program az érintett nemzeti park igazgatóságok és

Terület	Napok száma	Települések száma	Résztvevők száma	Meggyűrűzött gólyák száma
Kisalföld	2	9	170	55
Komárom-Esztergom megye	2	10	140	28
Zala megye	2	14	100	51
Veszprém megye	2	3	150	25
Felső-Tisza mente	2	5	100	24
Nógrád megye	1	4	150	18
Tápió-vidék	2	13	230	95
Dél-Balaton	1	1	35	2
Baja-Mohács	1	8	130	29
9 szervezett útvonalon	15 napon	65 településen	1205 látogató	327 gyűrzés

helyi civil szervezetek segítségével idén júniusban országos rendezvénné nőtte ki magát, több régiós helyszínnel:

Az időben megtervezett gyűrzési útvonalakat nem csak az egyesület honlapján tudtuk közzé tenni, de több országos és helyi médiumban is meg tudtuk hirdetni. Minden bizonnyal ez is hozzájárult ahhoz, hogy országszerte több mint 1200 látogatója volt a gólya-látványgyűrzéseknek. A számok azonban önmagukban nem tudják érzékeltetni azt a felszabadult, vidám hangulatot, amit egy-egy ilyen madarásznapi jelentett a résztvevőknek. Köszönet ezért

az ötletgazda Tápió-vidéki kollégáknak, a szervező helyi csoportoknak, a közreműködő nemzeti park igazgatóságoknak és civil partner szervezeteknek, a munka oroslánrészét végző gyűrzőiknek, továbbá az anyagi forrást biztosító Cora Íz és Hagyomány üzletágának és az EGT/Norvég Finanszírozási Alapnak! Reméljük, jövőre még több helyi csoport és szervező aktivista kapcsolódik be a programba, és ennek köszönhetően további helyszíneken is zajlik majd gólya-látványgyűrzés.

Orbán Zoltán – Lendvai Csaba

© ORBÁN ZOLTÁN FELVÉTELEI

Támogatta Izland, Liechtenstein és Norvégia, az EGT Finanszírozási Mechanizmuson és a Norvég Finanszírozási Mechanizmuson keresztül.

Íz és Hagyomány

A **cora** ajánlásával

Egy kis hazai. Ingyenceknek.

Azért ajánljuk ezt a különleges választékunkat:

- mert megtaláltuk és elhoztuk Önöknek a rég feledésbe merült ízeket és recepteket
- mert a termékek 100%-ig magyar eredetűek és a legjobb minőségű alapanyagok felhasználásával készültek
- mert a termékek előállításánál szem előtt tartottuk a környezet védelmét is

Keresse Íz és Hagyomány jelöléssel ellátott termékeinket, melyekről bővebb információt alábbi internetes oldalunkon olvashat.
www.cora.hu/markaink/iz

A Cora Hipermarket nagy hangsúlyt fektet a természet védelmére.

Íz és Hagyomány hentestermékek forgalmának 1%-át

a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Fehérgólya-védelmi programja számára utalja át.

A természet, a madarak védelme mindannyiunk közös érdeke és felelőssége.

Fehérgólya-védelmi program

Egy mosollyal több

Egy süngomba története

A ritka és különleges megjelenésű süngomba (*Hericium erinaceus*) élő vagy holt faanyagon jelenik meg. Termőteste 10–30 cm széles, gumószerű, fehéres színű, sűrűn lelógó 2–5 cm hosszú „tüskékkel” (csapokkal) borított. Életmódja alapján sebzajáró, gazdafáján fehér korhadást okoz. Fiatal termőteste – elvileg – ehető, a Távolszelelten régóta fogyasztják és természetgyógyhatása miatt, ám Magyarországon 2005 óta ez a faj is törvényes védelmet élvez, természetvédelmi értéke 5000 Ft, így hazánkban gyűjtése napjainkban már tilos.

A jelen cikk főszereplőjét 2003. november 16-án találtam meg a Budai-hegységben, Budakeszi térségében. 2006. szeptember 23-án készült az a

fotó, amely a hazai védett gombákat bemutató plakáton is látható. 2004-ben és 2007-ben a gomba nem hozott termőtestet. 2008. szeptember 19-én újra észleltem e gombát, amely 7-8 cm-es és hozzávetőlegesen egy hetes volt. Akkor elhatároztam, hogy a gomba fejlődését végigfotózom. Ebben a fiatal, zsenge korában rágott bele egy csiga a gomba felső részébe. Érdekes módon a későbbiekben – legalábbis kívülről – nem észleltem csiga, rovar ill. egyéb állat által okozott károsítást. Szeptemberben még két, októberben pedig hét alkalommal voltam a gombánál. Október 26-án elérte legnagyobb méretét: 29 cm széles és 22 cm magas volt. Elkezdte szórni a fehér spórát, amelyek a cser tör-

zsen jól látszottak. Novemberben négy alkalommal voltam a gombánál. Ekkor már sárgultak és horgasan felgömbültek a tüskévégek. November 30-án leesett az első hó. Decemberben ötször látogattam meg a gombát; 6-án észleltem, hogy kb. 800 méterre tarvágás folyik néhány hektáron. A gomba ekkor fagyott volt, amit a fotón néhány megfeketedett tüskévég is jól mutat. A gomba felső része benyomottá vált, és a fáról való leválás is egyre jobban látszik. 2009. január 10-én már több mint 110 napos a gomba. Január 17-én a viszonylag enyhe időnek köszönhetően a gomba kiengedett, tüskéi újra lágyak, hajlékonyak lettek. Január 31-én a szállingózó hóban fontos esemény történt a gomba életében.

A *Madártávlát* 2008/őszi lapszámában „Hogyan (ne) fotózzunk gombákat?” címmel megjelent írás kapcsán a Magyar Mikológiai Társaság 2009. március 4-én vitafórumot szervezett a gombafotózásról. Erről részletes beszámoló olvasható a *Mikológiai Közlemények (Clusiana)* című szakfolyóirat idei 48(1) számában. A vitafórum összegzéseként a Magyar Mikológiai Társaság állásfoglalást tett közzé:

1. A nagyközönségnek szánt, az ismeretterjesztést szolgáló kiadványokban csak eredeti környezetben készült, természetes helyzetű gombákat bemutató fotókat szabad megjelentetni.
2. A kifejezetten a fajismeret oktatását szolgáló képek esetében is törekedni kell a lehetőleg minél természetesebb állapotú, friss, ép gombák eredeti környezetben történő bemutatására, de megengedhető a termőtestek manipulálása, a fajra jellemző és annak felismerését szolgáló részletek minél teljesebb ábrázolására céljából.
3. A kutatási célú gyűjtések dokumentációs anyagához tartozó fényképeket célszerű mesterséges környezetben (pl. asztalon), fehér fényben, a gyűjteménykezelési szabályok szerint, a jellemző részletek és a határozóbélyegyek (metszetek, színreakciók) kiemelésével elkészíteni.
4. A védett gombafajokról csak természetes fotók készíthetők, kivéve a külön engedéllyel végzett kutatási tevékenységhez tartozó dokumentációs anyagokat.

A Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság egyik munkatársának mutattam meg a gomba lelőhelyét. A GPS-szel felvett koordináták bekerültek a nemzeti park regisztrált természeti értékei közé. Erre azért is szükség volt, hogy a későbbi fakitermelés esetén a termőhely körül megmaradjon a megfelelő kiterjedésű erdőterület. Február 6-án újból elolvadt a hó, a tüskék még mindig rugalmasak voltak. Február 15-én, majd március 1-én az utolsó nagy, 20 cm-es hóval találkoztam a hegyen. A gombáról letakarítottam a havat, teljesen fagyott volt, de még mindig a helyén strázsált. Március 8-án teljesen eltűnt a hó, a süngomba széle erősen penészesedni kezdett. Ujjnyi vastag

nyúlvány kötötte össze a termőtestet a fában lévő tenyésztettel.

Április 5-én a gomba mintegy 200 napos volt, tüskéi szárazak, törékenyek, a termőtest színesedett. Április 12-én és 18-án tett látogatásomkor még mindig „kapaszkodott” a gazdafájához. Május 1-én a termőtest leszakadt. Jól láthatóvá vált az üreg, amelyből a gomba előjött, valamint az a penészes rész, amelyet korábban elfoglalt. Májusban még kétszer fotóztam a mostmár inkább ufóra emlékeztető gombát. Június 13-án készült az utolsó kép, amelyen látható, hogy még mindig nem sikerült a mikroorganizmusoknak maradéktalanul lebontani az elpusztult termőtestet.

Júliusban kétszer, utoljára 16-án, 303 nap elteltével kerestem fel a gomba múmiáját. Még felismerhető volt, de már kezdett beleépülni az erdő talajába. Az eltelt kilenc hónap alatt 40 alkalommal voltam kint a gombánál. Amíg lehetőségem engedi, a jövőben is figyelemmel fogom kísérni a süngombát és környezetét.

Harangi István

Harangi István kollégánkat ezúton köszöntjük abból az alkalomból, hogy 30 éve dolgozik az MME munkatársaként, a természet szolgálatában! – a szerk.

Érdekes megfigyelések a hortobágyi gyöngybaglyokról

Lakóhelyemen, a délnyugat-hortobágyi Nagyiván faluban és környékén rendszeres a gyöngybagoly (*Tyto alba*) fészkelése. Jó tíz éve, hogy már nem csak a temető kápolnájában költenek, hanem a falu belterületének több lakóházát, melléképületét is eredményesen használják. A külterületi, elhagyott tanyák, magtárak, istállók, hodályok is jó költőhelyet kínálnak számukra, sőt egyszer még a legszebb kunhalmot 1984 óta elcsúfító, hatalmas betonhenger sívár belsejében is megpróbált otthonra lelni egy pár. Az alábbiakban néhány érdekes, újszerű jelenségről közlök összefoglalót, amelyeket a gyöngybaglyokról jegyeztem fel.

Szokatlan fészkelőhely

2009. augusztus 5-én a nagyiváni nádfeldolgozó üzem vezetője tájékoztatott, hogy a tél vége óta a mocsár szélén álló, beszállításhoz megbontott nádkazalban apró bagolyfiókákra bukkantak a rakodást végző dolgozók. A védőfóliát visszataktarták és a kazalból hátralevő mintegy 20-25 nádbála beszállítását elhalasztották.

Megvizsgálva a helyszínt, a százasával összekötegetelt nádkévék (azaz a nádbálák) és a takaró védőfólia által alkotott alagútszerű üregben négy, már tollas gyöngybagolyfiókát láttam. Lassú fejlődésüket ismerve úgy becsültem, hogy biztonsági rátartással szeptember legvégéig tolong ki a maradék nád elhordásának idejét, hogy addig biztosan kirepülhessenek. Ez a különleges, a Hortobágyon eddig ismert fészkelőhelyeitől nagyon elütő költőhely a falutól 6 km-re, a legközelebbi tanyától 2 km-re található, míg a Borzas-erdő alig 150 m-re, a Kunkápolnási-mocsár legközelebbi ága csupán 50 m-re van.

Megjegyzem, hogy a télidőben learatott, nyári szállításig ledepózott nádkazlakban néha (2008, 2009) telepesen fészkel a seregély (*Sturnus vulgaris*) és egy-két pár barázdabillegető (*Motacilla alba*) is tanyát üt, de előfordult búbosbanka (*Upupa epops*) költése is. Az ilyen „lakott” kazlak megbontását és a faluszéli feldolgozó üzembe való behordását ezért a legkésőbbre szoktam halasztani. A Borzas-erdő melletti depón is a seregélyek miatt toltuk ki nyár végére a szállítást. Mivel a gyöngybaglyokat nem vettem észre, a család sorsa a dolgozók jóindulatán és a nádüzem vezetésének pozitív hozzáállásán múlt.

© A SZERZŐ FELVÉTELEI

Meghökkenítő táplálék

Mióta Nagyivánban már több pár is fészkel, pusztaszéli házunk udvarán csaknem minden este megjelennek a zsákmány után portyázó gyöngybaglyok. Olykor a hangoskodásukat vesszük észre, máskor az elsuhanó madarat látni egy pillanatra. A házunknál élő macskák szaporulatát pár év óta a gyöngybaglyok a maguk módján erősen szabályozzák. Legdrasztikusabban a 2009-es évben tették ezt, amikor három anyamacska összesen tizenegy kölykéből csupán egyetlenegy maradt. Mind a tízet zsenge szopóskorban hordták el, amikor még aprócskák voltak, és a félig nyitott szekérszínben, ahol tartózkodtak, könnyen hozzájuk férhettek az otthonosan mozgó baglyok. A szakirodalom házimacskakölyköt nem említi a gyöngybagoly étlapján, de a vele hasonló méretű és tömegű hörcsögöt, patkányt, kőszapocot több szerző is felsorolja, így tulajdonképpen bárhol előfordulhat, hogy alkalomadtán macskakölyök is bővíti a táplálékválasztékát.

Nyílt pusztán tartózkodó, nappal is aktív gyöngybagoly

2008. december 28-án a Kunmadarasi-pusztán hosszú, gyalogos bejárást tettem. A Bogárzó-laponyagon álló gulyástanyához érve észrevettem, hogy a tornácról egy gyöngybagoly repül ki a nyílt pusztára felé. Folyamatosan szemmel tartottam, miközben kb. 1 kilométert távolodott a Budirka-fertő, majd a Kis-Ökörfenék mocsarak felett, majd visszafordult és a szikes

kopárok fölött visszatért a pásztortanyához. Leszállt a kútgémre, onnan a bikajászol karámjára, majd a 600-700 méterre levő Luca-ér nevű mocsárra tett egy újabb kirepülést. Onnan visszatérve a tanya cseréptetője szélén ült meg hosszasan, miközben röptében és ültében egyaránt sikerült jó fényképeket készítenem róla. Mintegy fél óra múlva minden különösebb riadalom nélkül újra elrepült, de már nem fordult vissza, hanem a 2 km-rel nyugatra levő Berci-tanyába húzódott be, ahol a tél hátralevő részében (a tornácon „elhelyezett” sok köpet tanúsága szerint) huzamosan tartózkodott. Az itt leírt nappali aktivitás számomra azért volt újdonság, mert a pusztai létesítményekben (kunyhókban, hodályokban, fedett madármegfigyelő-helyeken) telelő gyöngybaglyok napközben nagyon nehezen hagyják el búvóhelyüket. Még megriasztva is csak rövid távra repülnek és meghúzzák magukat a legelső alkalmas fedezékben, akár nád, magas fű közé, vagy bokrok sűrűjébe szállva is gyorsan eltűnnek. Negyven éves madarász pályám során mindössze egyszer, 1990. október 23-án láttam (és fényképeztem) egy, az egész nappal egy kis terasz tetőlemezén, nyílt helyen eltöltő gyöngybaglyot, Nagyiván főutcáján.

Kovács Gábor

Csereznyét fogyasztó csonttollú

A csonttollú (*Bombycilla garrulus*) Magyarországon téli vendég ill. átvonuló, jellegzetesen inváziós faj. Néhány évente télen óriási egyedszámban jelenik meg a Kárpát-medencében. Ilyenkor tavasszal több példány sokkal tovább marad itt, mint általában. Bár a fészkelési időszakban táplálékát elsősorban rovarokat alkotják, ezen kívül főleg bogyókkal táplálkozik. A fényképen bemutatott példány 2009. május 26-án késő délután Budakeszin, egy családi ház udvarán álló fán, seregélyek társaságában az éró csereznyét fogyasztotta.

Sass Miklós

© A SZERZŐ FELVÉTELEI

Füüdőző bivalyok fejére szálló billegetőcankók

2008-ban a Hortobágyi Természetvédelmi Közalapítvány az Akadémia-halastó mellett, az egykori libaúsztató helyén egy vizes élőhelyet létesített, benne több szigettel és egy, a vízellátást lehetővé tevő zsilippel. Az elnádásodás veszélyét a közelben élő 150 példányos bivalygulya legeltetése, tipratása hivatott elhárítani.

A bivalyok a forró nyári napokon teljes létszámban dagonyáznak a mesterséges tó vizében, iszapjában. Szétkóborlásukat masszív villanypásztor akadályozza. 2008 folyamán, vagyis már az első évben megtelepedett az egyik szigeten és három fiókát nevelt egy gólyatöcspár (*Himantopus himantopus*), július 3-án pedig pásztorgém (*Bubulcus ibis*) előfordulását észleltem. A sok táplálkozó gémféle, vadréce, partimadár mellett batlák (*Plegadis falcinellus*) 1-8 példányos gyakori jelenléte is jelezte ennek az élőhelyteremtésnek a sikerességét, vonulóként pedig székicsér (*Glareola pratincola*) és kis sárszalonka (*Lymnocyrtus minimus*) is felbukkant.

2009 aszályos nyarán a vízpótló árasztással frissen előntetett mederben hasonlóan nagy madárellet zajlott. Augusztus 25-én, harmincfokos melegben, a déli órákban kerestem fel a területet. A tószéli vízben sűrű tömegben heverték a bivalyok, csak a fejük és a hátuk egy része látszott ki. a part szélén mászkáló billegetőcankók (*Actitis hypoleucos*) közül két példány hirtelen rárepült egy-egy bivaly fejére, ide-oda járkált rajta, szeme környékéről és szarváról valamilyen rovarokat (legyeket?) csipegetett, majd másik bivalyra ugrott át. Volt, hogy két madár ugyanazon bivaly hátán rohangálva összeverekedett. A paszszívan tunyhuló, kérődző jószágok nem vettek tudomást a madarokról, de néha fülükkel csapkodva vizet fröccsentettek széjjel, amelyből a cankókra is jutott.

A vízben, pocsolóban húsoló bivalyokra, mangalicadiszónokra többször is láttam már seregélyek (*Sturnus vulgaris*), sárga billegetők (*Motacilla flava*) és barázdabillegetők (*M. alba*) rászállását és táplálkozását, de cankókat most figyeltem meg először ilyen akcióban.

© A SZERZŐ FELVÉTELE

Kovács Gábor

Gyűrűzőtáborban Ócsán

Korábban már bevallottam a gyűrűzés iránti szenvedélyemet. Az első élményem az Ócsai Madárvártán eltöltött délután volt, Karcza Zsolttal, aki bármilyen buta kérdésre türelemmel és kedvesen válaszolt.

Ha csak tehetem, minden évben újra elmegyek Ócsára, mert mindig új és felejthetetlen élményekkel gazdagodom. Szerencsére Ócsán egy délutánra is be lehet „ugrani” a gyűrűzőtáborba, bár jobb lenne több napot ott tölteni. Most gyerekekkel voltam – nem tudom, ki várta izgatottabban, hogy odaérjünk, még a körforgalmakban sem mentünk tiszteletkört.

Augusztusban már sok vonuló madár útnak indul, és szerencsére Ócsán kiváló pihenő- és táplálkozóhelyeket találunk, így itt „nagyüzemben” megy a gyűrűzés. Rengeteg hálóval, különböző élőhelyeken folyik a befogás, és sokféle madár kerül a hálókba. Itt nincs idő békés uzsonnára és beszélgetésre két hálóellenőrzés között! A korábbi tapasztalataink alapján felajánljuk a kezünket a befogott és textilizsákokba bújtatott madarak gyűrűzőasztalhoz szállításában: mintha tojásokon lépkednénk, óvatosan és nagyon figyelve visszük a gyerekekkel együtt a fickádozó vagy mozdulatlan zsákokat.

A bodzásban csipegető és hálóba eső poszáták némelyikét már-már biztosan felismerem („nádibigyók”), de még hosszasan kell gyakorolnom. A cinegék könnyebben mennek, meg a verebeket (házi vagy mezei, utóbbinak csokoládébarna a fejtetője) is meg tudom különböztetni egymástól – apró örömeim...

Jó látni a professzionalitást, ahogyan a gyűrűzés maga zajlik, és rendre meglepődünk, milyen picik a madarak, alig néhány grammot nyomnak, mégis több száz kilométert repülnek a vonuláskor. Egyesek nyugodtan tűrik a gyűrűzést, mérést, mások vehemens csipnek, amikor elengedjük őket; mind nagyon gyorsan továbbállnak. Fantasztikus érzés, ha kézbe vehetjük és útjára bocsáthatjuk a madarakat!

Gyorsan telik a délután, alig vesszük észre, hogy színesedik az ég alja. Ekkor jön az újabb kaland: a fecskefogás. Ismét segíthetünk a nádasban felállított hálósorok mellett a molnárfecskékét és füstifecskékét csalogató hangszórók és CD-játszó kihelyezésénél.

A többi helyen összehúzzák a táborozók, önkéntesek a hálókat, nehogy egy késve éjszakázni érkező madár ott ragadjon a sötétben valamelyik éjjeli ragadozó prédájául.

A nádasba érkező fecskék közül sokan fennakadtak a hálóban, ők nyugodtabban tűrik a kényszerpihenést és kiszabadítást, bezsákolást.

Az egyébként a magasban cikázó vagy fészekben csivitelő fecskék szépségét ilyen közelről csodálni újra nagy élmény. Gyönyörű kékesen csillogó fekete szárny- és faroktollak, kissé elpiszkolódott fehér begy és has, a füstifecskék szép rozsdaszínű torka sokkal szebb, mint akár fotón, akár grafikán. Még a simogatást is békésen tűrik.

Az estefelé befogott fecskéket már nem engedjük el, reggelig a Madárvártán maradnak, nekünk viszont lassan indulnunk kell haza. Pedig jó volna hajnalban segíteni a fecskék elengedésénél... Máskor eljövünk, hogy újabb madárfajokkal is megismerkedjünk.

Druzbaczky Ildikó

Cigányréce a csónakázótavon

Egy cigányrécét (*Aythya nyroca*) észleltem 2009. augusztus 27-én a Miskolc-tapolcai csónakázótavon. A tőkés récéknek bedobált lángosmaradékra jött elő a többi récével. Az emberektől egyáltalán nem félt, azokat 2-3 méter távolságra bevárta. A többi réce nem bántotta, azokkal jól megfér. Az étkezés befejezése után kicsit tollászokodott a vízben, majd lassan az egyik sziget takarásába úszott. Aznap kétszer is láttam, 1,5 óra eltéréssel. Mindkétszer szokásos „kacsatetésre”, kenyérdarabok bedobálására úszott oda, a tőkés récék csapatával. Lángosmaradékot, „pufit” is elfogadott, mindent megevett, amit bedobáltak neki. Gyűrűt nem láttam a lábán, repülni nem láttam, tollazata ép volt, jó kondícióban lévő, élénk madárnak látszott. Ezen a tavon vad vízimadarak közül csak tőkés récét és szárcsát figyeltem meg eddig, a tőkésék költenek is, a szárcsák (2-3 példány) csak téli időben fordultak elő. Tartanak a tavon (félvad körülmények között, vágott evezőtollakkal) bütykös hatyút, fekete hatyút és kanadai ludat is. A bütykös hatyúk költenek is a tó szigetein.

Losonczy László

© A SZERZŐ FELVÉTELE

Rendkívül bizalmas

havasi partfutó megfigyelése

2009. október 3-án az agárdi horgász kikötőnél madarászunk. A csónakok kikötőhelyéül szolgáló betonmólók egyikén egy fiatal havasi partfutó (*Calidris alpina*) futkározott. 300 mm-es teleobjektívvel távoli képeket sikerült készíteni, ez azonban madarunknak nem volt elég, annyira közel futott a fényképező elé, hogy nem fért bele a keresőbe. A partfutó ezután nyugovóra tért, kézmozdulatokkal, csettintésekkel kellett kibillenteni túlzott közönyéből. A legközelebbi felvételek 15 cm-ről készültek (Pentax 18-55 mm). Ezt a gép hátfalától kell mérni, vagyis a partfutó 5 cm-re volt a frontlencsétől! Beszélgettünk, helyezkedtünk, objektívet cseréltünk mellette, teljesen nyugodt és bizalmas volt végig. Olykor elvetődnek hozzánk olyan tundrai madarak, amelyek itt találkoznak először emberrel (Kovács, 1997), talán ez a fiatal partfutó is egyenesen a költőhelyről érkezhetett.

Irodalom:

Kovács Gábor (1997): Két megfigyelés a nagy goda (*Limosa limosa*) szokatlan viselkedéséről. Aquila 103–104. évf. p. 129.

Járosi Adrienn – Kovács Gergely Károly

© A SZERZŐ FELVÉTELEI

Madártani hírek

Baranyából

A legészakibb füsti fecske

A Sumonyi Madárvonulás-kutató Állomáson jelölt füsti fecskék (*Hirundo rustica*) közül két újabb példány külföldi megkerüléséről kaptunk értesítést. Az egyiket 2007. szeptember 17-én gyűrtük, s elpusztulva találták meg 2009. július 1-én Svédország Nasaker nevű helységében. A település Sumonytól 1946 km távolságban van. A hazai madárgyűrzési adatbázisban ez a legészakibb helyen megkerült magyar gyűrésű füsti fecske.

A másik példányt 2007. szeptember 14-én jelöltük, majd 2008. május 1-én az izraeli Hula-völgyben fogták be ismét, a jelölés helyétől 2083 km-re. Ez a második olyan Sumonyban gyűrzött fecske, ami Izraelben került kézre. A visszafogás igazolja a tavalyi tavaszi fecskevonulás elhúzódását, hiszen átlagos körülmények között a madárnak már a fészkelőhelyén kellett volna tartózkodnia.

Tengernyi seregély

A madármegfigyelő napok immár hagyományosnak tekinthető baranyai specialitása a sumonyi halastavak nádasiban éjszakázó seregélyek hatalmas tömege. Az idén mindkét nap hajnalán 140 ezer seregély húzott ki a nádasból, s ez rekordnak számít a megye ornitológiai történetében. Élmenyszámba ment a hajnalban lenyugvó hold széles korongja előtt elrepülő tengernyi madár percekig tartó zivajgása. A nádasból több hullámban, gyorsvonatszerű robajlással szálltak fel, csaknem teljesen elborítva az eget, majd sűrű kötelékekben távoztak a táplálkozóhelyek felé. A seregélyek őszi és tavaszi vonulásuk során főleg a nagyobb kiterjedésű, biztonságot nyújtó nádasokban éjszakáznak. Egy-egy jó éjszakázóhelyre 30-40 km-es körzetből is érkezhetnek madarak. Nem kizárt, hogy a Siklós-Villány környéki szőlőket látogató csapatok is Sumonyt használják pihenőhelyül.

A nádasba történő esti behúzás sem kevésbé látványos. A tavak környékén már késő délutántól kezdve gyülekeznek a seregélyek. Kisebb-nagyobb csapataikat folyamatosan lehet látni, amint a szomszédos területekre ki- és beropülve táplálkoznak. Alkonyatkor a laza csapatok nagy seregekbe összetömörülve légbemutatót tartanak. Hirtelen fordulatokban, spirálszerű alakzatokban gazdag röptük megfigyelése igazi madarászcsemege. Amint a nap a horizont alá bukik, a seregélyek szinte egyszerre zuhannak a nádasba, majd hosszú percekig tartó közös zivajgásuk után mintegy vezényszóra elnémul az éjszakázó tömeg.

Gólyaállomány történelmi mélyponton

Az idei számlálás során kiderült, hogy minden eddiginél kevesebb fehér gólya (*Ciconia ciconia*) fészkel Baranyában. A nyári felmérés során összesen 244 gólyafészket vettünk nyilvántartásba. Ezek közül 48 bizonyult lakatlannak, míg 10 fészket csak magányos gólyák foglaltak el. A fészkelőpárok száma 186 volt, ami 23 párral (11,0%) kevesebb az előző évinél. Az 1996-os alapállapothoz viszonyítva már 37,6%-kal kevesebb gólyánk van.

A csökkenés sajnos előre megjósolható volt. A költési szempontból katasztrofális 2005-ös évben mindössze 166 fióka repült ki a baranyai fészkekből a szokásos 450-550 helyett. Ezek a fiókák idén érték el ivarérettségüket, de alacsony

egyedszámuk nem pótolhatta a természetes elhullásból eredő veszteségeket.

Még annak is örülhetünk, hogy csak ekkora visszaesés történt. Ha a kedvezőtlen időjárás miatt a tavaszi vonulás elhúzódik, akár 50-60 páros csökkenés is bekövetkezhet. Ez történt 1997-ben, 2001-ben és 2005-ben, s ezeket a sorozatos csapásokat a gólyaállomány egyelőre képtelen kiheverni. Szerencsére idén a gólyák még időben vissza tudtak érkezni, ezért az állománycsökkenés aránya még elviselhető mértékűnek tekinthető.

A költési időszak viharai 39 pár költését tették tönkre. A 147 sikeresen költő pár összesen 390 fiókat repített. A kirepülő fiatalok átlagszáma a sikeresen költő párok esetében 2,65 fióka volt fészkenként, ami a szárazságot figyelembe véve jó eredménynek számít. A felmérők 54 gólya pusztulásáról is beszámoltak, melyek közül 19 szenvedett áramütést. A fészkek 74,6%-a villanyoszlopon, 16,8%-a épületen, 4,5%-a önálló tartóoszlopon, 4,1%-a egyéb helyen (hidroglóbusz, szirénaoszlop stb.) található. Gólyafészkek a megye 145 településén van, de gólyák csak 122 településen fészkeltek. A legtöbb gólya ezúttal is Kölkeden (11 pár), Sellyén és Mohácson (8-8 pár) költött.

A felmérés során feljegyeztük azokat a potenciális fészkelőhelyeket is, ahol fészkekanyag nélküli fészektartók találhatók. Jelenleg 414 ilyen tartó van kihelyezve a megyében. A fészkelési lehetőségek tehát adóttak, már csak gólya kell hozzá.

Merre vonulnak a nádírigók?

A hazánkban általánosan elterjedt nádírigó (*Acrocephalus arundinaceus*) elsősorban a kiterjedt nádasok lakója, de a csatornák, árkok menti kis nádfoltokban is szívesen megtelepszik. Vonuló madár. Az első példányok április elején érkeznek meg költőterületükre, míg őszi vonulásuk július végétől október elejéig tart.

A Sumonyi Madárvonulás-kutató Állomáson 1981 óta közel 6 ezer nádírigót gyűrtünk meg. A külföldi visszafogások érdekessége, hogy ugyanazon a napon jelölt két példány közül az egyiket Tunéziában, a másikat Cipruson fogták be ismét a következő tavasz elején, míg a franciaországi adat azt jelzi, hogy a hazánkon keresztül vonuló nádírigók egy része a Gibraltári-szoroson keresztül hagyja el Európát. A ciprusi megkerülés a Boszporuszon keresztül történő vonulást jelzi.

Madártelepítési eredmények

Az énekesmadarak számára létesített mesterséges fészkelőtelepeinken az idén 65,6%-os lakottságot tapasztaltunk, ami 10,4%-kal jobb kihasználtságot jelent a tavalyinál. A lakott odúk 35,5%-át szincinegék, 2,1%-át kék cinegék, 1,4%-át barátcinegék, 24,8%-át örvös légykapók, 35,5%-át mezei verebek, 0,7%-át füleskuvikok foglalták el. A fajok arányai a korábbi évekhez képest jelentős változást nem mutatnak.

Bank László

Elérhetőségek: Tel/Fax: 72/312-227, mobil: 20/334-4608, e-mail: mmepecs@hu.inter.net
www.baranyamadar.hu

ÉRDEKES MADÁRMEGFIGYELÉSEK (2009. május–július)

A következőkben rövid áttekintést szeretnénk nyújtani a 2009 májusától júliusáig terjedő időszak legérdekesebb faunisztikai megfigyeléseiből. Az itt következő – Magyarországon jórészt nagyon ritkán előforduló – madárfajok adatainak nagy része a Nomenclator Bizottság által hitelesítendő. Ezen adatok hitelesítése legtöbb esetben még nem történt meg – vagy azért mert a Nomenclator Bizottság még nem bírálta el véglegesen az egyébként beküldött adatot, vagy mert a megfigyelésről még nem érkezett részletes jelentés –, ezért az adatok csak tájékoztató jellegűek, így sem az előfordulás pontos időpontját, sem a megfigyelők nevét nem közöljük, utóbbit már csak azért sem, mert nem akarjuk elvenni az önálló publikálás lehetőségét senkitől sem.

MÁJUS

A hónap elején egy szikipacsirtát (*Calandrella brachydactyla*) figyeltek meg a hortobágyi Horton, a fajnak néhány év kihagyás után ez az első adata a korábban jellegzetes hazai fészkelőhelyeként ismert Hortobágyról. Május első hetében a geszti Begécsi-víztárolónál egy viszonylag késői immatur fekete sast (*Aquila clanga*) láttak, Izsák közelében egy subadult döggeszelyű (*Neophron percnopterus*), egy Nagyvázszy mellett belvízfoltot pedig egy szintén szokatlanul késői őrvös lúd (*Branta bernicla*) került szem elé. Május első harmadában kétszer is szem elé került Fertőújfaluk közelében egy vörös ásólúd (*Tadorna ferruginea*). A hónap második hétvégéjén egy öreg feketeszárnyú székicsért (*Glareola nordmanni*) láttak Apajon, és ugyanekkor került elő ismét egy borzas gödény (*Pelecanus crispus*) a Hortobágyi-halastavon (ez a gödény – amelyet május folyamán még többször láttak a Hortobágyi-halastavon és egyszer a Meggyes-lapason – egyike lehet annak a legalább két példánynak, amelyek márciusban és áprilisban többfelé felbukkantak már Magyarországon). Május közepén két nászrepülő szikipacsirtát (*Calandrella brachydactyla*) figyeltek meg Újfehértó közelében, a faj néhány éve felfedezett fészkelőhelyén, ahol ebben az évben kevés, legfeljebb két-három pár költött. A hónap harmadik hetében egy törpevízicsibét (*Porzana pusilla*) láttak és fényképeztek a Berettyóújfalui melletti andaházi élőhely-rekonstrukciós területen (később bebizonyosodott, hogy ott legalább egy pár biztosan költött). Ugyanezen a héten a fertőújfalui élőhely-rekonstrukciós területen egy öreg sarki csér (*Sterna paradisaea*) és egy nyilván fogságból szökött – amúgy közép- és dél-amerikai elterjedésű – him fehércú récét (*Anas bahamensis*) figyeltek meg. Ekkortájt került először szem elé egy feketeszárnyú székicsér (*Glareola nordmanni*) is Kisújszállás és Karcag között, ahol az ezt követő héten két példányt is láttak. Május utolsó hetében a Hajdúszoboszló melletti halastavon, a békési Fehérháti-halastavon és a hortobágyi Akadémiai-ha-

lastavon is láttak egy-egy öreg terekcankót (*Xenus cinereus*), a Hortobágyi-halastavon többször felbukkant egy kanadai lúd (*Branta canadensis*), Bodrogkeresztúr közelében egy világos színváltozatú törpesast (*Aquila pennata*) észleltek, a fertőrákosi Virágos-majornál pedig egy mindössze néhány strófát éneklő karmazsinpirókot (*Carpodacus erythrinus*) hallottak.

JÚNIUS

A hónap első hetében egy világos színváltozatú törpesast (*Aquila pennata*) került szem elé Tarcál közelében, és egy szintén világos színváltozatú példányt láttak Debrecen mellett is. A hónap elején és közepén kétszer is megfigyelésre került egy öreg „világoshátú” heringsirály (*Larus fuscus graellsii/intermedius*) Fertőújfaluk közelében. Június második hetében hat öreg kenti csér (*Sterna sandvicensis*) figyeltek meg a fertőújfalui élőhely-rekonstrukciós területen, ugyanebben az időszakban Füzesgyarmat közelében is szem elé került egy világos színváltozatú törpesast (*Aquila pennata*), és a tömörkényi Csaj-tavon megint felbukkant egy borzas gödény (*Pelecanus crispus*), vélhetően ugyanaz a példány, amely május második felében a Hortobágyon tartózkodott. A hónap közepén Mezőnagymihály mellett láttak egy öreg kanadai ludat (*Branta canadensis*), amely talán a korábban a Hortobágyon látott madárral lehet azonos. Június harmadik hetében a tiszavasvári Fehér-széken bukkant fel hat kenti csér (*Sterna sandvicensis*). A hónap második felében egy nyilván fogságból szökött nilusi lúd (*Alopochen aegyptiacus*) tartózkodott a budapesti Városligeti-tavon. Ugyancsak a hónap második felében fészkelő kis héját (*Accipiter brevipes*) fedeztek fel egy Csongrád megye délkeleti részén lévő kis erdőfoltban, a pár három fiókát nevelt, amelyek valószínűleg sikeresen ki is repültek. A kis héja a Balkán-félszigeten és Ázsia délnyugati részén fészkelő, turkesztáni-mediterán elterjedésű faj, költőterületének északnyugati határa hazánk délkeleti határaihoz közel húzódik, így az areaperemi helyzetből következően időnként (az átlagosnál

jobb költési sikert eredményező éveket követően) Kelet- vagy Délkelet-Magyarországon is megjelenik fészkelőként, ilyenkor általában néhány évig költ egy-egy helyen, aztán megint eltűnik.

JÚLIUS

A hónap elején ismét szem elé került egy vörös ásólúd (*Tadorna ferruginea*) Fertőújfaluk közelében. Július első harmadában egy öreg pásztorgém (*Bubulcus ibis*) tartózkodott a Berettyóújfalui határában lévő andaházi élőhely-rekonstrukciós területen. A hónap második hetében egy „világoshátú” heringsirályt (*Larus fuscus graellsii/intermedius*) láttak a mezőkövesdi Hór-völgyi-víztárolón. Július közepén egy öreg világos színváltozatú törpesast (*Aquila pennata*) figyeltek meg Klárafalva közelében, és nem kizárt, hogy pár nappal később ugyanezt a madarat észlelték a tömörkényi Csaj-tónál is. A hónap harmadik hetében ismét a Hortobágyon bukkant fel a borzas gödény (*Pelecanus crispus*). Ugyanebben az időszakban a pécsi Tettyén egy fogságból – nyilván a pécsi állatkertből – szökött szent íbiszt (*Threskiornis aethiopicus*) láttak. Július utolsó hetében egy öreg vándorpartfutó (*Callidris melanotos*) tűnt fel a Szegedi-Fertőn, a madarat később a közeli Hosszú-hátot is látták; ugyanekkor Apajon egy kanadai ludat (*Branta canadensis*) észleltek.

Köszönetet szeretnénk mondani a madarak valamennyi megfigyelőjének, hogy adataikat közkinccsé tették, és egyben szeretnénk felhívni a figyelmüket, hogy – amennyiben eddig még nem tették meg – a megfigyelések részletes dokumentációját mielőbb juttassák el a Nomenclator Bizottság titkárához (Zalai Tamás, H-5100 Jászberény, Berényi u. 6. (tamas.zalai@www.hnp.hu). Az itt felsorolt adatok egyébként a Nomenclator Bizottsághoz beérkezett jelentésekből, az érdekes megfigyeléseket közlétevé SMS-hálózatról és a www.birding.hu internetes oldalról származnak.

Összeállította: Hadarics Tibor

Megfigyelni és megörökíteni

Egyszerű. Gyors. Pontos.

Üdvözöljük a digiszkóping világában! Másokkal is megosztható, egyedülálló élmények részese lehet. A Swarovski Optik Digitális Kamera Bázisa a digitális fényképezőgépet közvetlenül a teleszkóp okulárjához rögzíti – a teleszkóp lesz az objektív. Saját fényképezőgéppel örökíthet meg nagy távolságról is elképesztően részletgazdag képeket. A megfigyelési- és fényképezési mód közötti gyors Váltás egészen egyszerű, az objectum folyamatosan a látómezőben Marad.

SWAROVSKI
OPTIK

Ne felejtsük az őszi odúellenőrzést!

A mesterséges odúk alkalmazásával foglalkozó szakkönyvekben, ismeretterjesztő cikkekben és tájékoztatókban szinte mindig szerepel egy rövid utalás arra, hogy ősszel ellenőrizni kell a kihelyezett odúkat. A következőkben azt nézzük meg, hogy a figyelmeztetés nem légből kapott, ez a gyakran mellőzött, el nem végzett munka milyen madárvédelmi kockázatot, akár konkrét veszélyt jelenthet a madarak, a fészekaljok számára.

ODÚTAKARÍTÁS

A legtöbb kisebb testű madárfajnak általában évente két, ritkán három fészekalja is van, és többnyire minden költés számára új fészket készítenek, aminek praktikus okai vannak: a fészkek fizikai rongálódása a kotlás és az etetés során, a ragadozók általi ismertség, az ürülékkel és toltokmaradványokkal, „korpával” való szennyeződés, az élősködők megtelepedése a fészkekanyagban. Az odúlakó énekesek esetében ezekhez járul még, hogy a behordott fészkekanyag miatt a költőüreg fizikailag feltöltődik. Utóbbi-

ra szemléletes példa a házi és a mezei veréb: e madarak egy-egy fészke is teljes mértékben kitölti az odúk belső terét. Ezért a rendszeres odúellenőrzések egyik legfontosabb célja a régi fészkek eltávolítása. Ha tehetjük, a tavaszi-nyári időszakban havonta legalább egyszer nézzünk be az odúba, és ha láthatóan használt, szennyezett, ellapult fészket találunk, azt dobjuk ki. Attól függetlenül, hogy nyáron megtettük-e, a költési szezon végén, ősszel mindenképpen ellenőrizzük és takarítjuk ki az odúkat, vágjuk le a besűrűsödött ágakat. Az odúkat a madarak nem csak a költési, de a

telelési szezonban is előszeretettel használják. A fagyos éjszakákon, különösen, ha több madár együtt húzza meg magát az odúban, a zárt tér szélvédettebb, melegebb bújóhelyet jelent. A téli odúhasználat legbiztosabb jele az éjszakai madarak felhalmozódó ürülete, amit időnként érdemes kiönteni. Alkalmanként előfordul, hogy egy-egy legyengült vagy beteg madár az odúban pusztul el, akár lehetlenné téve a további éjszakai havi odúellenőrzés és -takarítás fontos a madarak jóléte szempontjából.

A verebek fészke teljesen kitölti az odú belső terét

Szalakótafiókák

Mogyorós pele

© BAJOR ZOLTÁN

VÉDETT EMLŐS VENDÉGEK

Különösen nagyobb, erdei telepeken találkozhatunk emlősökkel, elsősorban pelékkel a mesterséges odúban, amelyeknek 3 faja (erdei, mogyorós és nagy pele) él hazánkban. Ezek a ritkán látható kisemlősök védettek, az őszi odúellenőrzéskor talált fészkeik már jó eséllyel a téli álmra készülést jelzik, ezért semmiképpen ne háborgassuk őket. Ritkán előfordulhat, hogy denevérek (pl. barna hosszúfülű-denevér, tavi denevér) költöznek a mesterséges madárodúba. Ha ilyenkor találkozunk, lehetőleg engedjük át számukra az odút, de akár át is telepíthetjük őket egy kimondottan a denevérek számára készült mesterséges odúba. Ha az átköltöztetés mellett döntünk, óvatosan, egyenként, lehetőleg bőrkesztyűvel fogjuk meg a „bőregereket”,

Denevérodú

© A SZERZŐ FELVÉTELEI

majd a denevérodú alul lévő bebújó nyílásához téve engedjük be őket. Végül a madárodúból kiszedett denevérürülékkel kenjük be a denevérodú röpnílásának a környékét, hogy az állatok könnyebben megtalálhassák új otthonukat.

MÉHEK, LÓDARAZSAK KILAKOLTATÁSA

Faodvakba a madarak és emlősök mellett sok rovarfaj, elsősorban méhek, darazsak, köztük a lódarazsak is beköltöznek. A darázs-fészkek és a lépek olyan mértékben kitölthetik az odút, hogy a következő évadban fizikailag válik alkalmatlanná a madár fészekaljok befogadására. Ráadásul a nagy létszámú, táma-

A füllánkos hártvászárnyúak elfoglalhatják az odúlakó énekesmadarak elől a fészkelőhelyet

Rovarriasztó kazetta a madárodúban

dékony dolgozókból álló odúfoglaló rajok a fiókákra, a kotló és etető szülőkre, illetve a költést ellenőrző madarászokra

Lódarazsak által elfoglalt odú

4-6 hónap, ezért ezeket legjobb február-márciusban kiszerezni, így egész koltési időben távoltarthatják a méheket és darazsakat.

HARKÁLYOK AKCIÓBAN

A harkályok odúkészítő munkájukkal többnyire segítik az odúköltő énekesmadarak életét. Olykor-olykor azonban előfordul, hogy a harkályok szemet vetnek a mesterséges odúkra, és a röpnyláznál elkezdik megbontani. Ezt egésze-

Védelem a „harkályrongálás” ellen

rően megelőzhetjük, ha fémből készült üdítődobozból „szoknyát” vágunk, majd ezt a berepülőnyílás köré szögeljük.

HIBÁS ODÚK CSERÉJE

A rendszeres odúellenőrzések legfontosabb oka az előregedett, hiányos, törött odúk cseréje. A hibás odúk, költőládák azért jelentenek fokozott veszélyt a madarakra, mert nem egy-egy egyed, hanem akár teljes fészekaljok pusztulását okozhatják. Az odúk előregedését késleltethetjük, ha időtálló anyagokból és kellő gondossággal készítjük el: a könnyen szétázó farostlemez vagy bútortalap helyett fenyőt, akácot vagy OSB-lapot használjunk, a kész odút fessük le, a tetőre tegyünk kátránypapírt vagy bádogszigetelést. Az egyik leggyakoribb odúhiba a tetők felnyílása, leesése, aminek következtében a fészekalj megáznak, a közvetlen napsugárzás miatt

is veszélyt jelentenek. Ezért is nagyon fontos, hogy a terepen lehetőleg soha ne dolgozzunk egyedül, mindig legyen velünk segítőtárs. A nagy családokban élő, agresszív, fullánkös hártáásszárnyúak kilakoltatása nem egyszerű feladat. Méhek esetében lehetőleg szóljunk

Rovarriasztó kazetta

egy tapasztalt méhésznek, aki még örülni is fog az „ajándék” családnak. Ha a méhek és lódarazsak jelenléte nem jár közvetlen veszéllyel, várjuk meg az ő szaporodási ciklusukat is lezáró fagyos, késő őszi-téli időszakot, és ekkor távolítsuk el a fészket, a lépeket. Gyakran előfordul, hogy egy-egy odút évről évre elfoglalnak a méhek vagy darazsak, ezek esetében érdemes bevetni egy hasznos trükköt. A háztartási üzletek vegyiárupolcain szinte mindenhol megtalálhatók a ruhásszekrénybe akasztható molyirtó kazetták. Ezek hatóanyaga veszélytelen a madarakra, ezért a lépektől megszabadított odú nyitható tetejének belső oldalára rajszögezzünk fel egy ilyen rovarriasztó kazettát. Ezek többnyire tokra ragasztva kerülnek forgalomba, amit a műanyag tartály megsértése nélkül nyugodtan levághatunk, és így már a legkisebb, A típusú odú tetőlapjára is elfér. A molyirtó kazetták hatásideje hosszú,

Hibás odúban elpusztult szalakóta

hőgutát kaphatnak, és a ragadozók számára is elérhetővé válnak. A tetőproblémák hátterében többnyire a szél áll, de előfordul, hogy fészekfosztogató nyest, nyuszt vagy mókus a tettes. Mindezek

Megrongálódott odú

ellen védekezhetünk, ha az odú tetejét dróttal rögzítjük. A következő meghibásodás hátterében a faanyag előregedése, megrepedése áll, aminek következtében az odú oldalfala, fenéklemeze részben vagy egészben kitörik. Különösen odúhiányos helyeken, például az alföldi pusztákon, ahol a szalakóták, búbosbankák, füleskuvikok állományosságát elsősorban nem a táplálék, hanem a költőhelyek hiánya befolyásolja, a madarak képesek a silányabb, rongálódott odúba is beköltözni, ami folyamatos balesetveszélyt jelent a madarakra. Ennek sajnálatos példája egy szalakóta volt, amely etetés közben belecsúszott a röpnylás alatti repedésbe és elpusztult. Szerencse a szerencsétlenségben, hogy a bőséges rovarélemlékek hála, a kirepülés előtt álló fiókákat az „özvegyvé” vált szülő egymagában is képes volt etetni. Ennél

A drótrögzítés segít a ragadozók ellen

az odúnál a további baleset elkerülése érdekében, ideiglenes megoldásként, a repedésbe faágat drótoztunk. A legbiztosabb megoldás az, ha a láthatóan előregedett, pergő festékű, repedezett odúkat, költőládákat újra cseréljük.

ÚJ ODÚK TELEPÍTÉSE

Végül – de nem utolsósorban – az ősz az új odúk kihelyezésének ajánlott fő időszaka is. Egy néhány száz négyzetméteres kertbe is érdemes több, akár egy-egy A, B, D típusú odút és veréblakótelepet,

Odútelepítés

az épületre pedig C odút kihelyezni. Az odúk bejárata lehetőleg ne észak felé nézzen, és gondolva az odúellenőrzések megkönnyítésére, nem kell túl magasra sem tenni ezeket, elegendő a 2-3 m közötti magasság.

MAGYAR MADÁRVONULÁSI ATLASZ

„Vége van a nyárnak, hűvös szelek járnak, nagy bánata van a cinegemadárnak...” – Örömteli hír azonban a madárbarátoknak, hogy megjelent a *Magyar madárvonulási atlasz!*

A centenáriumi madárvonulási atlasz tudományos alaposággal, de közérthetően, látványos illusztrációk százaival mutatja be a Magyarországon előforduló madárfajok vonulási szokásait, vándorútjait, telelőhelyeit. A kötet fejezeteit a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) Madárgyűrzési Központjában gyűjtött több millió adat alapján 73 magyar szakember írta, az ábraanyag összeállításához pedig mintegy 50 hazai természetfotós járult hozzá látványos fényképekkel. A külföldi olvasókat angol nyelvű összefoglalók segítik az eligazodásban.

A 672 oldalas Magyar madárvonulási atlaszt a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) tagjai érvényes tagsági kártya felmutatásával 50%-os exkluzív kedvezménnyel, 5950 forintért vásárolhatják meg az alábbi boltokban 2009. december 24-ig:

Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Boltja
1121 Budapest, Költő utca 21.
Telefon: 275-6247
E-mail: mmebolt@mme.hu
Nyitva tartás: kedd-szerda 10–16 óráig
A világhálón: bolt.mme.hu

Toldy Ferenc Könyvesbolt
1011 Budapest, Fő utca 40.
Telefon/fax: 225-8400, 225-8401, 201-9582
E-mail: kossuthvevoszolga@t-online.hu
Nyitva tartás: hétfő-péntek 10–18 óráig

Fejtő Ferenc Könyvesbolt
1043 Budapest, Bocskai utca 26.
Telefon: 888-9120, 888-9121
E-mail: mintabolt@kossuth.hu
Nyitva tartás: hétfő-csütörtök 8–16.30-ig, pénteken 8–15.40-ig

Széchenyi Ferenc Könyvesbolt
Országos Széchényi Könyvtár, 1827 Budapest, Budavári Palota, F épület
Telefon: 224-3866
E-mail: konyvesbolt@oszk.hu
Nyitva tartás: kedd-szombat 10–18 óráig

Ha Ön még nem MME-tag, megéri az atlasz megvásárlása kapcsán belépni az egyesület tagjai közé, mert így jogosulttá válik az 50%-os kedvezmény igénybe vételére, és a teljes árhoz képest még így is több ezer forint megtakarítást érhet el! Az MME Költő utcai boltjában, a Központi Irodában, és a Tatai Vadlúd Sokadalmon a helyszínen is be lehet lépni, vagy be lehet mutatni a tagdíj befizetést igazoló csekket, ezt követően már érvényesíthető a kedvezményes ár.

LEGYEN MME-TAG!

Az egyesület aktív tagjai és szakemberei időt és fáradságot nem kímélve dolgoznak céljaink megvalósításában. Bizonyosak vagyunk abban, hogy tagjaink, partnereink méltán lehetnek büszkék munkánkra, és elmondhatják, hogy az MME támogatásával jelentős mértékben hozzájárultak hazánk természeti értékeinek megóvásához.

Tagjaink

- kézhez kapják a *Madártávlat* c. folyóiratot
- részt vehetnek az egyesület rendezvényein
- táborainkban, madárvártáinkban megismerkedhetnek a madár- és természetvédelem kérdéseivel
- kedvezményesen hozzájuthatnak az MME saját kiadású könyveihez, plakátjaihoz, egyéb kiadványaihoz
- lehetőséget kapnak arra, hogy kapcsolatot teremtsenek hasonló gondolkozású emberekkel
- ismereteiket a madarokról kibővíthetik, elmélyíthetik
- az Interneten való jelenlétünknek köszönhetően részt vehetnek egy madarász-levelezőlistán
- a családi tagságot választó tagok között minden év végén ajándékokat sorsolunk ki
- élhetnek az Alapszabályban foglalt jogaikkal
- kapcsolódhatnak az MME programjaihoz.

MME belépési adatlap letölthető az egyesület honlapjáról, illetve igényelhető az egyesület címén: 1121 Budapest, Költő u. 21.
Tel.: 1/275-6247, Fax: 1/275-6267

Megjelent

A naptár megvásárolható az MME Boltjában (bolt.mme.hu), ára 1100 Ft (MME-tagoknak 990 Ft)

az MME 2010-es, exkluzív megjelenésű asztali naptára Nehézy László fotóival

VADLÚD VOLTAM

Valamikor vadlúd voltam,
vadludakkal vándoroltam.

Nagy tavakért lelkesültem,
tengeren is átrepültem.

Őszi fényben és homályban
fel-feltámad régi vágyam:

társaimmal útrakelni,
fényt és felhőt úszva szelni.

Majd ha végem itt elérem,
vadlúd-formám visszakérem.

Jóbarátok, ismerősök,
hogyha jönnek bíbor ősök,

nézzetek fel majd az égre,
égen úszó vadlúd-ékre,

s ezt mondjátok eltűnődve:
újra vadlúd lett belőle,

s most ott száll a V-seregben,
hangja szól a fellegekben.

(Áprily Lajos)

A tatai Öreg-tavon minden ősszel vadludak ezrei gyülekeznek, és velük együtt megjelennek az őszbúcsúztató madármegfigyelők is. Ha Ön szereti a jó társaságot, kíváncsi a világon szinte egyedülálló látványra, amit a reggel és este megfigyelhető madártömegek jelentenek, akkor ott a helye az Öreg-tó partján, ahol **november 28-án (szombaton)** egész napos rendezvénnyel várjuk Önt és családját, osztályát, baráti társaságát. **TALÁLKOZZUNK TATÁN!**

A programról részletes ismertető olvasható a www.mme.hu honlapon.